

Lise 12. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kitabı Özeti

1. Ünite İslam ve Bilim

DİN VE BİLİM İLİŞKİSİ NEDİR?

Bilim, Allah tarafından kâinata konulan ve işletilen sistemin akıl, deney ve gözlem metodu ile araştırılması ve bu sistem içindeki sebep sonuç ilişkilerinin keşfedilerek sistematik bir biçimde insanlığın hizmetine sunulmasıdır.

İSLAM VE BİLİM İLİŞKİSİ

Kur'an'a göre, ilim sahipleri ilimlerinde derinleştikçe Allah'ın varlığı ve kudretini daha iyi anlarlar ve Yüce Yaraticıdan hakkıyla korkan gerçek müminler olurlar.

Hz. Muhammed şöyle dua ederdi: "**Allah'ım! Huşu duymayan kalpten, kabul edilmeyen duadan, doymayan nefisten ve fayda vermeyen ilimden sana sığınırım. Bu dört şeyden sana sığınırım.**"

İnsanlara ilk mesajını "Oku" emri ile veren Allah, ardından "Kalemle yazmayı öğretti.

Kur'an-ı Kerim'de "**...De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Şüphesiz, ancak akıl sahipleri bunu hakkıyla düşünür.**" buyrulurak ilim sahiplerinin Allah katındaki değerine vurgu yapılmıştır.

İSLAM MEDENİYETİNDE BİLİM VE DÜŞÜNCENİN GELİŞİMİ

610 yılında Hz. Muhammed'e inen ilk vahiyle birlikte başlayan İslam dininin yayılma süreci hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir.

Hz. Peygamber hayatta iken İslam dini bütün Arabistan Yarımadası'nda kabul edilmiş ve Müslümanlar dönemin güçlü imparatorluklarıyla rekabet edecek duruma gelmiştir. Daha sonra gelen **Hulefa-i Raşidin (Dört Halife) Dönemi**nde ise İslam, Orta Asya ve Anadolu topraklarına kadar ulaşmıştır.

İslam medeniyetinde bilimsel süreci başlatan ilmi çalışmalar öncelikle vahiyyle oluşmaya başlamıştır.

İslam bilim tarihinde öncelikle **dinin iki ana kaynağı olan Kur'an ve sünnetin** anlaşılması ve yorumlanmasına odaklanmış bir ilmî faaliyetin olduğu görülmektedir.

Vahiy merkezli olarak başlayan İslam bilim ve düşünce tarihinde önemli dönemlerden birisi felsefenin İslam dünyasına girmesidir.

Felsefenin İslam dünyasına girmesi Emeviler Dönemi'nde başlayan tercüme faaliyetlerinin bir sonucudur. Büyük tercüme çalışmaları 750 yılından 900 yılına kadar sürmüştür.

Bu dönemde Sanskritçe, Pehlevice, Yunanca ve Süryaniceden eserler tercüme edilmiştir. Bu amaçla **Emevi Halifesi Me'mun, Bağdat'ta kütüphane, akademi ve tercüme bürosundan oluşan Daru'l-hikme** adı

verilen bir müessese kurdu. Daru'l-hikme'deki mütercimlerin başında **Huneyn b. İshak** adlı bir hekim vardı.

Felsefi eserlerin Arapçaya çevrilmesiyle birlikte, felsefe ve diğer bilimler de İslam dünyasına girmiş oldu.

Birûnî, parşömen üzerine çizilmiş astronomik çizelgeler içeren eski bir astronomi kitabından söz etmektedir. Bu kitapta, Kıpti takvimine göre oluşturulmuş veriler yer almaktadır. Söz konusu kitapta **hicretin 710-719 yılları arasında gözlemlenen Güneş tutulmaları ve horoskoplardan bahsedilmektedir.**

950 yılında vefat eden Farabi'nin, dönemindeki bilim dallarını tasnifi şu şekildedir:

Dil İlimi	Mantık	Alet İlimleri	Fizik	Matematik	Medeni İlimler
		<ul style="list-style-type: none"> Aritmetik Geometri Hendese (Mühendislik) Optik ve Işık Gökyüzü Bilimleri Musiki Ağırlıklar İlimi Hiyel (Teknoloji)			<ul style="list-style-type: none"> Siyaset Hukuk Ekonomi

İSLAM MEDENİYETİNDE ÖNE ÇIKAN EĞİTİM KURUMLARI

Mescit-Cami

Arapça '**cem**' kökünden türeyen, "**toplayan, bir araya getiren**" anlamındaki câmi' kelimesi, başlangıçta sadece cuma namazı kılınan büyük mescitler için kullanılmıştır. Daha sonra içinde cuma namazı kılınan ve hatibin hutbe okuması için minber bulunan mescitler cami, minberi bulunmayan yani cuma namazı kılınmayan küçük mâbedler ise sadece mescid olarak anılır olmuştur.

Müslümanların hicret ile baskı ortamından kurtulmaları sonrasında, **Hz. Peygamber Medine'de yaptırdığı Mescid-i Nebi (Peygamber Mescidi) bitişik olarak yapılan ve "suffe" denilen ilk eğitim kurumları açıldı.** Buralarda ikamet eden gençler ilim tahsili ile ilgilenmişlerdir.

İslam dünyasında cami merkezli olarak başlayan eğitim öğretim faaliyetleri daha sonra **medrese, daru'l-hadis, daru'l-kurra** gibi kurumlarla devam etmiştir.

Mektep

Mektepler, bugünkü anlamda ilkokul seviyesinde okuma yazma eğitimlerinin verildiği okullardır. Hicretten sonra bir mektep müessesesinin varlığından bahsedilebilir. Hz. Peygamber'in, on Müslüman çocuğa okuma yazma öğretilerini karşılığında Bedir Savaşı esirlerini serbest bıraktığı bilinmektedir. **Vahiy kâtiplerinden Zeyd b. Sabit** de bu okulun öğrencilerindendir.

Hz. Ömer Dönemi'nde mektepler kurularak muallimlere maaş bağlanmıştır.

Medrese

Medreseler bugünkü anlamda fakültelere karşılık gelen eğitim kurumlarıdır.

Hicri 3. asır ile 5. asır arasında başta **Horasan ve Maverâünnehir olmak üzere İslam dünyasının ilim merkezlerinde medreseler kurulmaya** başlandı.

Büyük Selçuklu hükümdarı **Alparslan'ın emriyle veziri Nizâmülmülk tarafından 1066 yılında Bağdat'ta kurulan "Nizamiye Medreseleri"**, İslam dünyasındaki ilk büyük medresedir. Medreselerin bulunduğu başlıca yerler Kurtuba, Bağdat, Horasan, Maveraünnehir, Semerkand, Buhara, Mısır, Konya, Kayseri, Sivas, Erzurum, Edirne, Elâzığ'dır.

Nizamiye Medresesinde İslamî bilimlerle birlikte edebiyat, matematik, felsefe gibi dersler de okutulmuş ve ileri düzeyde sistematik olarak yüksek öğretim faaliyetleri yapılmıştır.

İslam coğrafyasında Nizamiye Medreselerini örnek alan; Basra, Belh, Nişabur, İsfahan, Herat ve Musul medreselerinin yanında Konya'da Karatay Medresesi, Sırçalı Medrese ve Sivas'ta Gök Medrese, Çifte Minareli Medrese açılan medreselerden sadece birkaçıdır.

Endülüs Emevi Devleti'nde açılan Kurtuba Medresesi gibi birçok medresede Müslüman talebelerin yanında gayrimüslim öğrenciler de eğitim görmüştür.

Osmanlı'da, Fatih Sultan Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman Dönemleri'nde İstanbul'da açılan **Sahn-ı Seman ve Süleymaniye medreseleri** döneminde açılanların en önemlileridir.

Daru'l-kurra

Daru'l-kurra; Kur'an öğretilen ve hâfız yetiştirilen mekteplerin, kıraat eğitimi yapılan medrese veya bölümlerin genel adıdır.

Hz. Peygamber devrinde kullanılmaya başlanan **daru'l-kurra**, Hafızlık eğitiminde kurumsallaşmıştır.

Mescitlerde ibadet huzurunu bozacağı düşüncesiyle küçük çocuklara "**küttâb**" adı verilen mekteplerde Kur'an öğretilmeye başlandı.

Selçuklular, kıraat ilminin okutulduğu medreseleri genellikle "**daru'l-huffâz**" şeklinde adlandırmışlardır.

Osmanlılar da bu medreselere **daru'l-kurra** demişlerdir.

Daru'l-hadis

Daru'l-hadis, Hadis ilimlerinin öğretildiği ve hadis ilimlerinde uzmanların yetiştirildiği yüksek öğretim kurumlarıdır.

Ders halkalarının ve onlara iştirak eden öğrencilerin çoğalması sebebiyle Nişabur'da daru'l-hadis adıyla hadis medreseleri kurulmuştur. Ancak **müstakil bir öğretim müessesesi olarak daru'l-hadisler ilk defa Şam'da inşa edilmiştir. Kurucusu olan Atabeg Nureddin Zengi'ye (ö.1211) nispetle "Daru'l-hadisi'n-Nuriyye" diye adlandırılmıştır.** Daha sonra Mısır, Kudüs ve Suriye'de daru'l-hadis medreseleri kurulmuştur.

Anadolu Selçuklu Devleti zamanında, **Anadolu'da ilk olarak inşa edilen Çankırı Daru'l-Hadis'i** olmuştur. Aynı dönemde **inşa edilen ikinci daru'l-hadis Sivas Gök Medrese Daru'l-Hadisidir.** Daha sonra **Konya'da İnce Minareli Medrese, Erzurum Ahmediye Medreseleri** yapılmıştır.

Osmanlılar zamanında ilk olarak İznik'te yapılan daru'l-hadis kurumları; Bursa, İstanbul, Tokat, Amasya ve diğer illerle devam etmiştir. Bu kurumlar, **halkın eğitilmesinde, birlik ve beraberliğin sağlanmasında önemli hizmetler vermiştir.**

Beytü'l-hikme

Beytü'l-hikme, İslam medeniyetinde yüksek seviyede ilmî araştırmalar ve tercüme faaliyetlerinin yapıldığı eğitim kurumlarıdır.

İlk olarak Abbasî halifeleri Harun Reşid ve Me'mun Dönemleri'nde beytü'l-hikme kuruldu. **Yunanca eserlerin Arapçaya tercüme edilmesi ile ilgili ilk geniş çaplı çalışmalar**

beytül-hikmede gerçekleştirildi. Bu bilim kuruluşunun bir rasathanesi, bir de büyük kütüphanesi vardı.

İslam ilim dünyasına, beş yüzyıldan fazla kaynaklık eden bu merkez, **1258'de Hülâgû tarafından yakılıp yıkılmıştır.**

Kütüphane

Hz. Peygamber zamanında yazılı eserlerin çok az olması nedeniyle bir kütüphaneden bahsetmek mümkün değildir.

İslam âleminde **ilk kütüphaneler, Kur'an-ı Kerim ve hadis ağırlıklı olarak Emeviler Dönemi'nde birer okul olarak da görev yapan mescitlerde ortaya çıkmıştır.**

Papirüs yanında kâğıdın yazı malzemesi olarak kullanılmaya başlanması ve Harun Reşid tarafından 794'te Bağdat'ta bir kâğıt fabrikası kurdurmasının, kütüphanelerin zenginleşmesine olumlu tesirleri olmuştur.

3. Abdurrahman Dönemin'de dünyanın en zengin kütüphaneleri Endülüs'te bulunuyordu. Endülüs Emevileri zamanında Kurtuba'da yetmiş kütüphane bulunmaktaydı.

Selçuklu Sultanı Melikşah'ın veziri Nizâmülmülk'ün 1067'de Bağdat'ta kurduğu medrese ve kütüphane diğer medreselere ve kütüphanelere öncülük etmiştir. Selçuklular Devri'nde Nişâbur, Merv, İsfahan, Hemedan, Herat, Sava, Rey, Belh, Basra, Musul ve Buhara gibi şehirlerde kurulan medreselerin çoğunda kütüphane mevcuttur. **Bu dönemde bir ilim ve irfan merkezi hâline gelen Konya'da ilk Selçuklu kütüphanesi inşa edilmiştir.**

Osmanlılar Dönemi'nde **Fatih Dönemi ile birlikte büyük kütüphanelerin de kurulmaya başlandığı görülmektedir.** 2. Bayezid, Topkapı Sarayı'nda Fatih'in kurduğu kütüphaneyi, kendisine hediye edilen ve adına yazılan kitaplarla daha da zenginleştirdi.

Rasathane

Tam teşekküllü olmasa da **İslam dünyasında ilk rasathane 828 yılında Bağdat'ta kurulmuş ünlü matematikçi Harizmî görev yaptığı Şemmâsiye Rasathanesi'dir.** 1023 yılında **İbn Sina için Hemedan şehrinde rasathane kurulmuştur.**

İslam tarihinde **tam teşkilatlı ilk büyük rasathane 1259 yılında İlhanlı Hükümdarı Hülâgû tarafından Merâğa'da yaptırılan Merâğa Rasathanesi'dir.** Rasathanenin **yöneticiliğini Nasîrüddîn Tûsi**

üstlenmiş, onunla birlikte diğer astronom ve matematikçiler çalışmıştır. Yeni gözlemler yapmak için kurulan rasathanedeki gözlem ve hesap faaliyetleri on iki yıl devam etmiş ve **1271 yılında yıldızların hesaplaması** ile ilgili önemli başarılar elde edilmiştir.

1575 yılında 3. Murad'ın ve sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'nın desteğiyle İstanbul'da inşaatına başlanıp iki yılda tamamlanan rasathane İslam medeniyetinin bu son büyük rasathanesi sayılmaktadır.

Şifahane

Şifahane, İslam dünyasında klasik hastanelerin genel adı olup **bimaristan** adıyla da bilinir. **Bîmâr** hasta anlamına gelen bir kelimedir.

Selçuklular'da **daru's-şifa** veya **daru'l-afiye** ismiyle anıldıkları görülmektedir.

İlk İslam şifahanesi Hz. Peygamber tarafından, Hendek Gazvesi sırasında yaralanan Sa'd b. Muaz ve diğer yaralılar için savaşta tıbbî hizmet veren hanımlardan birisi olan **Rüfeyde el-Ensariyye** ilk seyyar sahra hastanesini kurmuştur. Doktor olduğu bilinen bu hanımın yaralıları tedavi ettiği çadır, "**Rüfeyde'nin çadırı**" diye biliniyordu.

İslam'da ilk hastane 707 yılında Emevi Halifesi Velid b. Abdülmelik tarafından kurulmuştur.

Bazı kaynaklarda belirtildiğine göre **ilk Selçuklu hastanesi ve tıp medresesi Sultan Alparslan'ın veziri Nizâmülmülk tarafından Nişapur'da kurulmuştur.** Akıl hastaları ve cüzzamlı hastalar için ise tekkelerde tedavi amaçlı şifahanelerin açıldığı görülmektedir.

Selçuklular

döneminde tıp eğitiminin verildiği diğer bir önemli müessese de Kayseri'de 1204'te, Anadolu Selçuklu Hükümdarı Gıyaseddin Keyhusrev ile kız kardeşi Gevher Nesibe Hatun'un yaptırdıkları hastane külliyesidir. Yine Anadolu'da günümüze kadar ulaşan en eski şifahanelerden birisi de **Mengücekler Dönemi'nden kalma Divriği Ulu Cami ve Daru'ş-şifa'sıdır.**

Yıldırım Bayezid zamanında sadece Bursa'da sekiz tane şifahane olduğu tarihi kaynaklardan anlaşılmaktadır. Yine 1587 yılında İstanbul'da yüz on tane şifahanenin olduğu Avrupalı seyyahların hatıratlarında yer almaktadır.

MÜSLÜMANLARIN BİLİM ALANINDA YAPTIĞI ÖNCÜ VE ÖZGÜN ÇALIŞMALAR

Vahyin indirilmeye başlandığı andan itibaren Müslümanlar için en önemli konu Kur'an-ı Kerim'i anlama çabası dini ilim dalının doğmasını sağlamıştır.

Başta **İbn Sina, Farabi, Harezmi, İbn Rüşd, Gazâli ve İbn Heysem** olmak üzere birçok Müslüman bilim adamının eserleri Avrupa'lılar tarafından tercüme edilmiştir. Aynı zamanda **Aristo, Platon ve Arşimed'in eserleri** de Arapça'dan Batı dillerine tercüme edilmiştir. **Avrupa'da ortaya çıkan Rönesans hareketinin oluşmasında İslam dünyasından yapılan çevirilerin çok büyük etkisi vardır.**

İslam dünyasında yapılan ilmi çalışmalar:

Tefsir

Kur'an-ı Kerim'in ayetlerinin açıklanması, yorumlanması ve Kur'an ayetleri arasındaki bağlantıların incelenerek daha iyi anlaşılmasını konu edinen bilim dalıdır. Tefsir ilmi ile ilgilenen bilim adamlarına "**müfessir**" denir.

İslam dünyasında tanınmış tefsir âlimlerinden bazıları şunlardır: **Zemahşerî (ö.1144), Fahrettin Razi (ö.1210), Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (ö.1942).**

Hadis

Peygamberimizin söz, tutum ve davranışlarını derleme, açıklama ve yorumlama ile ilgilenen bilim dalına **hadis** denir. Hadis bilimi ile ilgilenenlere "**muhaddis**" denir. **Bu alanda yazılmış en güvenilir altı eser İslam dünyasında "Kütüb-i Sitte" adıyla anılmaktadır.** Bu altı kitabın yazarları şunlardır: Buhârî (ö.869), Müslim (ö.875), Tirmizî (ö.875), İbn Mâce (ö.886), Ebû Dâvûd (ö.888), Nesâî (ö.916).

Kelam

İslam dininin inanç esaslarını ayet, hadis ve akli kullanarak açıklayan, yorumlayan, ispat eden ve başka din ve inançlardan gelebilecek eleştirilere karşı savunan bilim dalıdır.

Bu ilim dalının, inanç esaslarını tartışmaya girmeden izah eden bir alt koluna ise **akaid** denir. **Ebu Hanife'nin Fıkıh-u Ekber isimli eseri ilk kelam eserlerinden biri sayılır.** Bunun yanında Müslümanlar arasında kabul edilen iki temel itikadi mezhebin kurucuları **Eş'ari (ö.941) ve Mâtürîdî** dir (ö.944).

Fıkıh

İslam hukuku da denilen fıkıh, ibadetleri ve sosyal hayatla ilgili yaşam kurallarını, Kur'an ve sünnetten deliller bularak inceleyen bilim dalıdır.

En önemli fıkıh alimleri arasında **İmam Ebu Hanife (ö.767)**, **İmam Malik (ö.795)**, **İmam Şâfi (ö.819)** ve **İmam Ahmed b. Hanbel (ö.855)** gibi isimler sayılabilir.

Coğrafya

Ünlü Müslüman coğrafyacı **Belhî (ö.934)**, kendisinden sonraki araştırmalara kaynaklık etmiştir.

- **Piri Reis (ö.1554)** ve **Seydi Ali Reis (ö.1565)** gibi coğrafyacılar çizdikleri haritalarla dönemlerine damga vurmuşlardır.
- **Uluğ Bey (ö.1449)** ve **Kâtip Çelebi (ö.1657)** gibi birçok Müslüman coğrafyacı da bu alanda kalıcı eserler meydana getirmişlerdir.
- **Pusula'nın icadı**, el-Avfî'nin 1232 tarihli eserlerinde ele alınmıştır.
- Coğrafya bilim dalının en önemli isimleri arasında **Evliya Çelebi (ö.1684)** yer almaktadır. Yine **İbn Batuta'nın (ö.1368)** Seyahatname'si bu alanın öncü eserlerindedir.

Dil

Dil çalışmaları İslam dünyasında ilk olarak Hz. Ali'nin talebiyle, Ebu'l-Esved ed-Düeli (ö.688) tarafından yapılmıştır. Emeviler Döneminde ise edebiyat meclisleri oluşturulmuştur.

Bu vesile ile cahiliye döneminden beri Araplar arasında yaygın olan şiir geleneğinin yanında nesir ve hitabet hatta sözlük çalışmaları da gelişmiştir.

Bu dönemin en meşhur dil bilgini Câhız'dır (ö.869). Onun **Kitabü'l-Hayevan** isimli eseri günümüze kadar ulaşmıştır.

Tarih

Müslümanların tarih ilmine ilgi duymalarında Kur'an-ı Kerim'de geçmiş kavimlerle ilgili olayların sıkça anlatılması ve yeryüzünü gezerek onların akıbetlerinin ne olduğunu araştırmalarının istenmesi etkili olmuştur.

İslam dünyasında tanınan en ünlü tarihçilerden bazıları **İbn İshak (ö. 768)**, **Vakîdî (ö. 823)**, **İbn Hişam (ö.833)**, **İbn Sa'd (ö.845)**, **Belâzurî (ö.892)**, **Taberi (ö.922)**, **İbn Haldun (ö.1406)** ve **Ahmet Cevdet Paşa'dır (ö.1895).**

Felsefe

İslam felsefesinin diğer felsefe geleneklerinden farkı, her şeyden önce düşünce dünyasına kelamcılarını, tasavvufçularını ve hukukçularını katmasıdır.

Kindî (ö.873), Ebu Bekir Râzî (ö.925), Farabi (ö.950), İbn Sina (ö.1037), Gazali (ö.1111) ve İbn Rüşd (ö.1198), Müslüman önemli İslam filozoflarından bazılarıdır.

Astronomi

Ferazî (ö.777), gök cisimlerinin yükseltisini ölçmekte kullanılan usturlabı icat etmiştir.

Sind b. Ali (ö.864), deniz seviyesinden yüksekte bulunan bir kıyıda, **Güneşin batışını ölçmüş ve bu ölçüme dayanarak Dünya'nın yarıçapını trigonometrik olarak hesaplamıştır.** Daha sonra bu yöntemi **el-Birûnî** de bir ovada yükselen yalçın bir dağda uygulamıştır.

Battanî (ö.929) Güneş yılını 365 gün 5 saat 46 dakika 24 saniye olarak ölçmüştür. Bilim dünyasına katkılarında dolayı günümüzde **Ay'ın bir bölgesine onun adı verilmiştir.**

Ebu Said es-Siczi (ö.1024), astronomi ilminde, **Dünya'nın döndüğünü** ilk kez Galileo'dan altı yüz yıl önce söylemiştir.

Birûnî (ö.1061) astronomi ile ilgili yaklaşık yetmiş kitap yazmış, Kopernik'ten yaklaşık beş yüz yıl önce Dünya'nın döndüğünü söylemiş ve elips şeklinde hareket ettiğini iddia etmiştir. **Birûnî aynı zamanda kitaplarında Güneş ve Ay tutulmasını çizimlerle açıklamıştır.**

Uluğ Bey (ö.1449), Semerkand'da **rasathane kurarak astronomi ile ilgili ansiklopedik eserler kaleme almıştır.**

Ali Kuşçu (ö.1474), **yıldızların yerlerini gösteren cetveller hazırlamış**, rasathaneler kurarak birçok öğrenci yetiştirmiştir.

Fizik ve Kimya

Cabir bin Hayyan (ö.776) metalleri sertleştirme ve minerallerine ayırma gibi alanlarda çalışmalar yapmıştır. Nitrik asit, hidrojen klorür ve sülfirik asitin rafine ve kristalize yöntemlerini icat etmiştir. Cabir b. Hayyan aynı zamanda sitrik asit, asetik asit, tartarik asit ve arsenik tozunun mucididir.

Zekeriya er-Râzi (ö.925) gliserin, soda, sirke asidi ve nitrik asit gibi maddeleri keşfeden önemli bir Müslüman kimyacıdır.

İbnu'l Heysem (ö.1039) fiziksel optik, meteorolojik optik, yakıcı aynalar, gözün fizyolojisi ve algısal psikoloji alanlarında araştırmalar yapmıştır. Görme olayının gözden çıkan ışınlarla değil, cisimlerden gelen ışınların göze ulaşmasıyla meydana geldiğini keşfetmiştir.

Cizreli bilim adamı El-Cezerî (ö.1206) sibernetiğin ilk adımlarını atmış ve ilk robotu yapıp çalıştırmıştır.

Muhammed Abdus Salam 1979 yılında Fizik dalında ödül alan ilk müslümandır.

Aziz Sançar (d.1946) kimya alanında yaptığı çalışmalarla Nobel ödülü almıştır.

Matematik

Matematiğin olmazsa olmazı 0 (sıfır) ilk defa 873 yılında Müslüman bilim adamlarınca kullanılmıştır. İngilizcedeki (zero) kelimesi Arapçadaki Sıfır kelimesinden geçmiştir.

Harizmî (ö.847), bugün de kullanılan **logaritmayı geliştirmiş ve sıfırlı ondalık sayıyı bulmuştur.** Cebir ilminin kurucusu Harizmî'dir (ö.847). El-Cebr ve'l-Mukabala adlı eseri 12. yüzyılda "De Jebra et "Almucabala" adıyla Latinceyeye çevrilmiştir.

İbnu'l-Heysem (ö. 1040) ve Hâzinî (ö. 1155) dört ve beş bilinmeyenli denklemlerin çözümünü bulmuşlardır.

Nasîruddin Tûsi (ö.1274) "Tûsi Çifti" kavramını matematik dünyasına kazandırmıştır. Bu teorisiyle gezegen hareketlerini çağının çok ötesinde bir anlayışla açıklamıştır.

Ali Kuşçu (ö.1474) çağının sınırlarını aşan **astronomik hesaplamalar yapmıştır.**

Tıp

İbn Sîna (ö.1037), "El Kanun fi't-Tıbb (Tıbbın Kanunu)" adlı eseriyle 19. yüzyılın başına kadar tıp dünyasında otorite kabul edilmiştir. Kitapta bahsedilen tıbbi prensipler, bugün hala tıp fakültelerinde, tıp tarihi kapsamında öğretilmektedir.

Tıp tarihinin önemli keşiflerinden **kan dolaşımı İbnu'n-Nefis (ö.1288) tarafından keşfedilmiştir.**

Tıp tarihinde ameliyatlarda anestezi ilk defa Müslüman hekimlerce kullanılmıştır. Daha sonra **İbn Sîna narkoz olarak kullanılacak kimyevi maddeler hakkında çalışmalar yapmıştır.**

Zekeriya er-Râzî (ö.925) çiçek ve kızamık hastalıkları üzerinde araştırmalar yaparak bu hastalıkların birbirinden farklı olduğunu keşfetmiştir. İlk kez böbrek taşlarını ilaçla parçalamış ve ameliyatla çıkarmıştır.

İstanbul'u fethederek Orta Çağı kapatan Fatih Sultan Mehmet'in hocası **Akşemseddin (ö.1459)**, Batı'da iki asır sonra keşfedilecek olan **mikrobu "Maddetu'l-Hayat"** adlı eserinde dile getirmiştir.

KUR'AN'DAN MESAJLAR: FÂTİR SURESİ 27-28. AYETLER

Sure Hakkında

Bu sure yaratma, yoktan var etme ve kâinatı var etmeye delâlet eden ilahi vasıfla (Fâtır) başladığı için "**Fâtır suresi**" diye isimlendirilmektedir.70 Aynı zamanda ikinci sırada geçen "Melaike" kelimesinden dolayı **Melekler Suresi** de denir.

Ayetlerin Açıklamaları

Fâtır suresi; Allah'ın (c.c.) birliğine davet, O'nun varlığına delâlet eden delillerin ortaya konulması, şirkin temellerinin yıkılması, İslam ahlakına ve istikamet üzerine olma şuuruna sarılma gibi inanç konularını içerir.

2. Ünite ANADOLU'DA İSLAM

Büyük çoğunluğu göçebe bir yaşam süren Türkler, zaman içerisinde değişik inançlara mensup birçok toplumla temasta bulunmuşlar ve çeşitli inançları kabul etmişlerdir. Fakat **İslamiyet'i tanıyana kadar aralarında tam olarak bir din birliğinden bahsedilemez.**

Emeviler zamanında İslam'ı tanıyan Türklerin tümünün Müslüman olması üç asrı geçen bir zaman diliminde gerçekleşmiştir.

Türklerin arasında İslamlaşma, din adamlarının çabalarıyla hız kazanmıştır. Özellikle **Talas Savaşı'nda Türkler, Çinlilere karşı, Müslümanların yanında yer alarak sadece savaşın değil, Türk Müslüman münasebetlerinin de seyrini değiştirdiler.**

Türklerle Araplar arasında kurulan ticari dostluklar, yüz elli yıl süren askeri mücadelelerin başaramadığı İslamlaşmayı Hazar ülkesinde mümkün kıldı. Tüm Hazarlar Müslüman olmasa da İslam, Hazar ülkesinde yayıldı.

Türklerden İslamiyet'i kabul eden bir diğer devlet ise **Karahanlılar**dır.

Dünya tarihinin en önemli olaylarından biri olan Türklerin Müslüman olmaları, Emevi Hilafeti Dönem'inde Türk ülkelerinin fethiyle kısmen başladı. Türklerin İslam'a ilgisi Abbasi halifelerinin katkısıyla arttı.

Selçuklu İmparatorluğunun kurulması ve Türklerin İslam dünyasına hâkim olmalarıyla Selçuklular, **Malazgirt Zaferi'nin** ardından Anadolu'yu ve Türkleştirmişlerdir. Osmanlılar zamanında ise Anadolu'nun bir uzantısı olan Balkanlar'da da İslamiyet yayıldı.

Türklerin İslam'ı benimsemesinde pek çok unsur etkili olmuştur:

- Bunlardan ilki, Türklerin Göktanrı inançları ile İslamın Allah inancı arasında yakın benzerliklerin bulunmasıdır.
- İkincisi ise, İslam dininin Türklerin karakterleri, düşünce ve ideallerine uygun olmasıdır. Zira Türkler, inandıkları Göktanrı ile İslamiyet'teki Allah inancı arasında benzerlik kurmuşlardır.
- Türkler ahiret inancına sahiplerdi. İslamiyet'teki cihat ve cihatın ahirette sağlayacağı mükâfat, Türklerin ideallerine, alplik ülküsüne ve gaza ruhuna uygundu.

- Müslümanlarla kurulan olumlu ilişkiler, onların ticaretteki güzel ahlakı, dürüstlüğü ve tanıştıkları mutasavvıfların insan sevgisi, sabır, tevekkül gibi İslam'ın ahlak ilkelerine vurgu yaparak giriştikleri tebliğ faaliyetleri de çok etkili olmuştur.
- Göçebe Türklerin İslamlaşmasında derviş ve erenlerin de rolü büyüktür.

Horasan, Anadolu ve Balkanlar'da İslamiyet'in Yayılması

Tasavvuf ehli olan derviş, sufi ve erenler İslamiyet'in Horosan, Anadolu ve Balkanlar'da yayılmasında, özellikle sayıca çok kalabalık bir kesimi oluşturan göçebe Türklerin İslamlaşmasında etkili rol oynamışlardır.

Sınır boylarında ve stratejik mevkilerde bulunan askerî amaçlı sağlam yapılar olan **ribatlar**, İslamiyet'in Maverünnehir ve Horosan'da güç kazanmasından sonra askerî eğitim ve hazırlıkların yerini zikir ve dinî eğitim aldı ve giderek birer tekke ve zaviyeye dönüşerek derviş, sufi ve eren adı verilen mutasavvıflar için İslam'ı yayma faaliyetlerinin merkezî oldu.

Türkler, yaşanan istilaların ardından akın akın Anadolu'ya geldi. Gelenlerin arasında çok sayıda âlim, derviş, dinî ve ilmî hareketin mensupları da vardı. Bu kişiler Anadolu'da fütüvvet esasları çerçevesinde teşkilatlandılar. İslam'ın yoksula, fakire, yolda kalmışa yardım etme, **Allah rızasını umarak her türlü iyilikte yardımlaşma, mal ve canla cihat etme ilkeleri ışığında kurdukları ahilik teşkilatlarıyla Anadolu'nun İslamlaşmasına büyük katkı sağladılar.**

Fütüvvet öğretisini esas alan **Ahilik** teşkilatında;

- Ahiler öncelikle Anadolu'ya göç eden Türkleri konuk ettiler. Daha sonra ihtiyaç sahiplerine yardımcı oldular.
- Mesleği olan Türkler için iş yerleri açarken, mesleği olmayanlara mesleki eğitim verdiler.
- Halkın dinî eğitimiyle ilgilendiler.
- Genç işçilere alçak gönüllülük, sosyal dayanışma, özveri, ustaya itaat gibi esnaf lonca örgütünün gerektirdiği bir ahlak eğitimi verdiler.
- Cami, medrese ve zaviyeler inşa ettiler.

MİLLETİMİZİN İSLAM ANLAYIŞININ OLUŞMASINDA ETKİLİ OLAN BAZI ŞAHSİYETLER

Ebu Hanife

Asıl adı Numan b. Sabit'tir. 699 yılında Küfe'de doğdu ve İslam'da hukuki düşüncenin ve içtihad anlayışının gelişmesinde önemli payı olup **İmam-ı Âzam** diye şöhret bulmuştur.

Ebu Hanife'nin aslen Türk, Fars veya Afganlı olduğuna ilişkin rivayetler bulunmaktadır.

Ebu Hanife'nin asıl hocası, Hammâd b. Ebu Süleyman'dır.

Ehl-i sünnet inanç sisteminin oluşmasına zemin hazırlayan âlimlerdendir.

Ebu Hanife'nin günümüze ulaşan beş eseri Türkçe olarak yayımlanmıştır. Hanefilik mezhebi günümüzde genellikle Türkiye, Orta Asya, Kuzey Afrika, Pakistan, Mısır ve Balkanlar'da yaygındır.

Cafer es-Sadık

Cafer es-Sadık, Caferilik mezhebinin kurucusu olup soyu baba tarafından Hz. Ali'ye, anne tarafından Hz. Ebu Bekir'e dayanmaktadır. 702 yılında Medine'de doğmuştur.

Cafer es-Sadık, hadis ilminde otorite olarak kabul edilmiştir.

Caferilik mezhebi on iki imama inanmayı inanç konuları kapsamında değerlendiren bir mezheptir.

Caferilik ekolüne göre; Kur'an-ı Kerim, ilk ve en önemli kaynaktır.

Sünnet konusunda diğer mezheplerden farklı olarak Hz. Peygamber'in sünnetinin yanı sıra, masum (günahsız) olarak kabul ettikleri on iki imamın söz ve fiillerini de sünnet olarak değerlendirirler.

Caferilik, günümüzde, İran, Irak, Suriye, Lübnan ve Afganistan'da yaygındır. Türkiye'de de Caferi vatandaşlarımız vardır.

Maturidi

Asıl adı **Ebu Mansur b. Muhammed** olan **Maturidi**, Özbekistan'ın Semerkant şehrinin Maturid mahallesinde 862 yılında doğdu.

Ebu Hanife'nin inanç alanındaki görüşleri etrafında Ehl-i sünnet itikadının sistemli hâle gelmesini sağlamıştır.

Ehl-i sünnet inancının kurucusu olarak Ebu Mansur el-Maturidi olduğunu söylenebilir.

Maturidi; kelim, tefsir, fıkıh ve mezhepler tarihi alanlarındaki çalışmalarıyla tanınmaktadır.

Kitabü't-Tevhid adlı eseri kelim ilminin klasiklerinden biri haline gelmiştir.

Maturidi nakille akli uzlaştırma yöntemini uygulayıp geliştirmiştir.

Onun kelim ilmine kazandırdığı en önemli yeniliklerden biri, bilgi kuramıdır.

Daha sonraki dönemlerde ise "bilginin kaynakları" (esbâbu'l-İlim) adıyla kelimın öncelikli konuları arasında yerini almıştır.

Maturidi bu kuramıyla, akıl ve duyuların yanı sıra doğru haberi bilgi kaynakları arasına dahil etmiştir.

Maturidilik mezhebi Türkiye başta olmak üzere, Hanefilik mezhebinin yaygın olduğu yerlerde itikadi olarak kabul gören bir mezheptir.

Şafiî

İmam Şafiî 767 yılında Gazze'de doğmuş, 819 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir. Baba tarafından soyu Hz. Peygamber'in dördüncü kuşaktan dedesi Abdülmenâf ile birleşir.

İmam Şafiî ilk olarak usul konularını kaleme alarak "Er Risale" adlı eserini meydana getirdi.

İmam Malik'ten aldığı Medine fıkıhı ile İmam Muhammed aracılığı ile aldığı Irak fıkıhını birleştirici bir yol izlemiştir.

Şafiî'nin düşünce yapısında genel olarak vahiy, özel olarak Resulullah'ın sünneti merkezî bir konuma sahiptir.

İmam Şafiî birçok eser yazmıştır. Bunlardan en tanınmışısı Kitabü'l-Umm adlı eseridir.

Eş'ari

Kelim ilminin en önemli iki temsilcisinden biri olan İmam Eş'ari, 873 yılında Basra'da doğmuştur.

Mutezile mezhebinin görüşlerini terk ederek Bağdat'a gitti ve orada ilmî çalışmalarına devam etti.

Müslümanların itikadi konulardaki ihtilaflarını Maḳalâtü'l-İslamiyyin adlı eserinde bir araya toplamıştır.

Bugün İslam dünyasında Maturidilik ile birlikte kabul edilen en yaygın iki mezhepten birisidir.

Ahmet Yesevi

Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte muhtemelen 1093 yılında bugünkü Kazakistan sınırları içinde yer alan Türkistan'ın Yesi kasabasında doğmuştur.

Yusuf Hemedani'nin (ö.1140) talebelerinden olup Orta Asya Türkleri arasında İslam'ın ve tasavvufun yayılmasında büyük hizmeti olmuştur.

Yeseviyye tarikatının kurucusudur.

Yesevilik önceleri Taşkent, Seyhun, Harezm ve Maveraünnehir bölgesinde daha sonra ise Kafkasya, Anadolu ve Balkanlar'da yayılmıştır.

Ahmet Yesevi çok iyi derecede Arapça ve Farsça bilmesine rağmen eserlerini ve sohbetlerini Türkçe yapmıştır.

En önemli eseri Divan-ı Hikmet'tir.

Divan-ı Hikmet'te söylediği dinî ve tasavvufi içerikli, kolay anlaşılır şiirleri Türkler arasında düşünce birliğinin sağlanmasında önemli bir paya sahiptir.

Mevlana Celaleddin Rumi

Mevlana, 1207 yılında Horasan'ın Belh şehrinde doğdu. Mevlana'nın asıl adı Muhammed, lakabı Celaleddin'dir.

Anadolu'da, düşünceleri en fazla etkili olan ve yüzyıllardır eserleri okunmaya devam eden şair, yazar ve mutasavvıflardandır.

Mevleviyye tarikatının kurucusudur.

Kendisini yüceltmek için "Mevlana", Anadolu'da ömrünü geçirmesinden dolayı "Rumi", Belh şehrinde doğmasından dolayı "Belhî" adıyla anılır.

Mevlana'daki dinî tasavvufi düşüncenin kaynağı Kur'an ve Sünnet'tir.

Divan-ı Kebir, Mesnevi, Fîhi Mâ fih gibi eserleri vardır.

Oğlu Sultan Veled'den sonra Mevlevi tarikatının liderliğini "Çelebi" denilen şeyhler yürütmüştür.

Ahi Evran

Ahi Evran 1171 yılında İran'ın Batı Azerbaycan tarafında bulunan Hoy kasabasında doğmuştur.

Âlim Fahrettin Razi'den akli ve naklî ilimleri öğrenmiştir.

Ahilik teşkilatının Anadolu'daki kurucularından olan Ahi Evran bu teşkilatın piri kabul edilen, âlim ve mutasavvıf bir şahsiyettir.

Özellikle 1. Alâeddin Keykubad'ın büyük destek ve yardımıyla, bir taraftan tasavvufi düşünceye ve fütüvvet ilkelerine bağlı kalarak tekke ve zaviyelerde şeyh mürit ilişkilerini düzenlemiştir.

İş yerlerinde usta, kalfa ve çırak münasebetlerini ve buna bağlı olarak iktisadi hayatı düzenleyen ahiliğin Anadolu'da kurulup gelişmesinde büyük rolü olmuştur.

Ahi Evran, otuz iki çeşit esnafı teşkilatlandırarak Selçuklu ve Osmanlı coğrafyasında İslam medeniyetine katkılar sunmuşlardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu Osman Gazi'nin kayın pederi Şeyh Edebâli bir ahi şeyhidir.

Hacı Bektaş-ı Veli

Asıl adı Muhammed olan Hacı Bektaş, 1247 yılında Nişabur'da doğdu.

Ölümünden sonra Hacı Bektaş-ı Veli diye şöhret bulmuştur.

14. yüzyılda Yeniçeri Ocağının kuruluşuna, 16. yüzyılda kendi adını alacak olan Bektaşilik tarikatının teşekkülüne adını vermiştir.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin daha çok Hoca Ahmet Yesevi'den etkilendiği görülmektedir.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin düşünce sisteminden esinlenen Bektaşilik, gerek halifeleri gerek göçebe topluluklar gerekse Yeniçeri Ocağı aracılığıyla güçlenmiştir. Yani yeniçeriler hem asker hem de mürittir.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin en önemli eseri olan Makâlât incelendiğinde onun Ahmet Yesevi'nin yanında 13. ve 14. yüzyılda Anadolu'da yaşayan İbn Arâbî, Mevlana, Ahi Evran ve Yunus Emre gibi mutasavvıflardan da etkilendiği görülmektedir.

Onun insan eğitimi ve nefis terbiyesine dair en önemli öğretisi "eline, diline, beline sahip ol" düstürüdür.

Yunus Emre

Yunus Emre, 1240 yılında doğmuş, 1320 yılında vefat etmiştir.

Yunus'un mürşidi Tapduk Emre'dir. Ancak tarikatının ne olduğu net değildir.

Eski Anadolu Türkçesinin oluşumunda çok önemli rol oynayan ilk Türk şairidir.

Kullandığı kelimeler ve ifade kalıpları, bunlara yüklediği anlamlar ve mecazlar Türkçenin edebi bir dil haline gelmesi yolunda büyük bir aşama olmuştur.

Sarı Saltuk

Kaynaklarda "mücahit-gazi, gazi-derviş, alperen, mübarek zat, ermiş" gibi sıfatlarla anılan Sarı Saltuk Anadolu ve Rumeli'nin Türkleşip İslamlaşmasında etkin rol oynamıştır.

Dobruca'daki Sarı Saltuk, Kaligra'daki Sultan(Yılan) Tekkesi, kendisinin bizzat açtığı ve faaliyette bulunduğu tekkelerdendir.

Hacı Bayram-ı Veli

Hacı Bayram-ı Veli, kesin olmamakla birlikte 1340 yılında doğmuş; 1430 yılında vefat etmiştir.

Ankara'da Kara Medresede müderrislik (profesörlük) yapmıştır. Tasavvuf eğitimine Somuncu Baba yanına gitmiştir.

Hacı Bayram, şeyhinin manevi terbiyesi altına girdikten sonra, kendini her yönüyle topluma adanmış, toplum için çırpınmış ve tasavvuf ile diğer ilimleri birleştirerek yeni bir bakış açısı oluşturmuştur.

Somuncu Baba'ya bağlandıktan sonra Hacı Bayram-ı Veli, toplumun ezasına, sıkıntısına, problemlerine çözüm amacıyla yoksullara, yetimlere, gariplere, yolda kalmışlara ve ilim talebelerine yardım faaliyetlerine başlamıştır.

Hacı Bayram-ı Veli toplumun iki kesimi olan zenginler ile fakirler arasında köprü vazifesi görerek sosyal yardımlaşma görevini yerine getiren bir yapıyı hayata geçirmiştir.

Orta Asya tasavvuf geleneğinin bir parçası olarak tekkesinde sürekli çorba kaynar, gelen geçen herkes karnını doyururdu.

Anadolu'da siyasi karışıklıkların olduğu bir ortamda, Hacı Bayram-ı Veli'nin müderrisliği bırakıp tasavvuf yolunu seçerek halkı ahlaki yönden diriltmeye çalışması Osmanlı Devletinin yeniden ihyasını sağlamıştır.

Orta Asya'dan gelen Türk göçerlerin yerleşik hayata geçmesini sağlamış, böylece Anadolu Türk birliğinin tesisinde ve Anadolu'nun iktisadi bakımdan gelişip kalkınmasında önemli bir rolün sahibi olmuştur.

KUR'AN'DAN MESAJLAR: NİSÂ SURESİ 69. AYET

Sure Hakkında

Nisâ suresi, Bakara suresinden sonra en uzun suredir.

Medine'de nazil olmuştur.

Hz. Peygamber; "Kim ölünceye kadar bunlara devam ederse, kıyamet gününde peygamberler, siddıklar, şehitler ve iyi kimselerle birlikte olur, dedi ve iki parmağını dikti, anne ve babasına asi olmadıkça."46 dedi. Bu olay üzerine Nisâ suresi 69. ayet nazil oldu.

Ayetin Açıklamaları

Yüce Allah'ın buyurduğu gibi ahirette bu insanlara en güzel nimetlerle ikramda bulunulacaktır.

Ayet-i kerimede Allah Teâlâ insanlar içinde fazilet bakımından en üstün olanları peygamberler, siddıklar, şehitler ve salihler (iyi kimseler) olmak üzere dört sınıfa ayırmaktadır.

Bu dört sınıfın bir grup oluşturması Allah Teâlâ'nın ahiret gününde peygamberlerle diğer insanlar arasında bir ayırım yapmayacağını ve hangi dönemde yaşarsa yaşasın, Allah'a ve Peygamber'e itaat eden insanların ahirette en yüksek mertebelere ulaşacağına işaret etmektedir.

3. Ünite İSLAM DÜŞÜNÇESİNDE TASAVVUFİ YORUMLAR **TASAVVUFİ DÜŞÜNÇENİN OLUŞUMU**

Tasavvuf; sözlükte, saf olmak ve ilk safta bulunmak gibi anlamlara gelir. Tasavvufu benimseyen kimselere **sufi** denir.

Sonraki dönemlerde sufiler **mutasavvif** olarak da adlandırılmıştır.

Mutasavvıflar, tasavvufun asli kaynağının Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber ve sahabenin örnek yaşantısı olduğunu belirtirler.

Tasavvuf ilmi, diğer dini ilimler olan fıkıh, hadis, tefsir, kelam gibi hicri 2. asırdan sonra sistemleşmeye başlamıştır.

Tasavvufun önem verdiği konular arasında **nefis terbiyesi, Allah'ı zikir, dünyaya gereğinden fazla değer vermeme** gibi ilkeler öne çıkar.

Kur'an'da nefsi arındırmayı öğütleyen birçok ayet vardır. "Nefsini kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiştir." ayeti bunlardan biridir.

Kur'an'da Allah'ın sevdiği bir kul olmak için, Hz. Peygambere itaat edilmesi net bir şekilde vurgulanmıştır.

Tasavvuf tarihi kitaplarında tasavvufi düşünce genel olarak üç dönemde incelenmiştir. Bu dönemler; Züht Dönemi, Tasavvuf Dönemi ve Tarikat Dönemi.

Züht Dönemi

Genelde tasavvufun özelde Züht Dönemi'nin ortaya çıkma sebepleri şöyle sıralanabilir:

- Kur'an-ı Kerim'de zühde verilen önem.
- Hz. Peygamber ve sahabenin sade yaşantısı.
- Ayet ve hadislerin züht eksenli yorumlanması.
- Allah (c.c.) aşkı ve Allah'a (c.c.) çok kuvvetli bir sevgiyle bağlanma.
- Vefatından sonra Hz. Peygambere duyulan özlem ve ihtiyaç.
- Müslüman toplumda meydana gelen dinî, fikri, kültürel, siyasi, ekonomik gelişmeler.

Tasavvuf Dönemi

Tasavvuf tarihçileri, sufi ve tasavvuf kavramlarının kullanılmaya ve ilk sufi adlarının duyulmaya başlandığı bu döneme "**Tasavvuf Dönemi**" adını vermektedirler.

Hicri 2. asrın sonundan, tarikatların kurumsallaştığı döneme kadar olan yaklaşık dört asırlık zaman dilimini kapsar.

Cüneyd-i Bağdadi (ö.908), Ma'ruf Kerhi (ö. 815) ve Gazali (ö. 1111) gibi büyük sufi ve mutasavvıflar bu dönemde yetişmiştir.

Hicri 3. ve 4. yüzyıllarda ise Zünnun-i Mısri (ö.858), Beyazıd-ı Bestami (ö. 874) gibi meşhur sufilerin öncülüğünde tasavvufi düşünce ve uygulama kendine özgü terim, yöntem ve teorisiyle bir sistem haline gelmiştir.

Bu dönem aynı zamanda tasavvuf düşüncesinin bir ilim olarak ortaya çıktığı ve klasik eserlerin yazılmaya başlandığı dönemdir.

Tarikat Dönemi

Hicri 6. asırdan itibaren tarikatların kurumsallaştığı ve sosyal hayatın bir parçası haline geldiği dönemdir.

İbn Arabi, Mevlana gibi büyük temsilcilerin yetiştiği şiir ve edebiyatta tasavvufla ilgili önemli eserlerin verildiği dönemdir.

Gazali'nin etkisiyle daha da yaygınlaşan tasavvuf düşüncesi, 12. ve 13. asırlarda Abdulkadir Geylani, Ahmet Yesevi, Ahmet Rifai ve Bahaüddin Nakşibend gibi meşhur mutasavvıflar tarafından tarikat yapılarına dönüştürülmüştür.

İslam tasavvufu, sadece teorik planda kalmayarak , gündelik hayatı etkilemiştir.

Teoride "tasavvuf" diye adlandırılan bu akımın pratik hayatta aldığı isim "tarikattır".

Tasavvufi düşüncenin dönemleri ve öne çıkan şahsiyetler

Züht Dönemi

- Hasan Basrî
- Rabia el-Adeviyye

Tasavvuf Dönemi

- Zünnun-i Mısrî
- Beyazıt Bestamî
- İmam Gazâlî
- Cüneyd Bağdâdî

Tarikat Dönemi

- Abdulkâdir Geylânî
- Ahmet Yesevî
- Ahmet Rıfâî
- Muhyiddin Arabî
- Mevlana

TASAVVUFİ DÜŞÜNCENİN AHLAKİ BOYUTU

İslam'da ahlakın kaynağı Kur'an'dır ve Kur'an ahlakını en güzel biçimde yaşama geçiren Hz. Muhammed'dir.

Mutasavvıflara göre tasavvufun gayesi; Hakkın rızasını kazanmak için, nefsi temizlemek ve güzel ahlak sahibi olmaya çalışmaktır. Kısaca tasavvuf, Allah ve Resulü'nün ahlakıyla ahlaklanmaktır.

"Tasavvuf tamamen edepten ibarettir." diyen sufilere göre "edep" üzerinde tasavvufun doğuş döneminden itibaren önemle durulmuş bu kavramın tanımları, yorumları ve tasnifleri yapılmıştır.

İlk sufiler, insan hayatını ilgilendiren her konuda edep kuralları koymuşlardır. Daha sonra tarikatlar döneminde bu kurallar "**adab ve erkân**" tabirleriyle ifade edilmiştir.

Sufiler, zarafet ve nezaketin kaynağı olan bu anlayışı çok sık kullandıkları "**Edep yahu!**" sözüyle ifade etmişlerdir.

Tasavvuf, manevi mertebeleri kat ederek en yüksek mertebe olan "**insan-ı kâmil**" mertebesine ulaşmayı amaçlar.

Tasavvufi düşüncede insan nefsinin tamamlaması gereken ahlaki aşamalar

Nefs-i Emmare: Kötülüğü emreden ve bundan zevk alan nefistir.

Nefs-i Levvame: Kötülükten pişman olup af dileyen nefistir.

Nefs-i Mülhime: Allah'tan ilham alan nefistir.

Nefs-i Mutmainne: Tatmin olmuş nefistir.

Nefs-i Radiyye: Allah'ın razı olduğu nefistir.

Nefs-i Kâmile: Seçkin, saf, temiz nefistir.

KÜLTÜRÜMÜZDE ETKİN OLAN TASAVVUFİ YORUMLAR

Yesevilik, Kadirilik, Rifailik, Mevlevilik, Nakşibendilik, Alevilik-Bektaşilik kültürümüzde etkin olan başlıca tasavvufi yorumlardandır.

Yesevilik

Yesevilikte Temel İlkeler

- Kur'an ve sünnete uygun yaşamak
- Züht ve takvaya önem vermek
- Devamlı abdestli gezmek
- Dünya malına ve zevklerine önem vermemek
- Allah'ı (c.c.) çokca zikretmek

Kadirilik

Kadirilikte Temel İlkeler

- Dilini yemine alıştırmamak
- Başkalarına yük olmamak
- Hoşgörü ve tevazu sahibi olmak
- Sürekli Allah'ı (c.c.) zikretmek
- Gündüzleri oruç tutup geceleri az uyumak
- İnsanların sahip olduğu şeylere tamah etmemek

Rifailik

Rifailikte Temel İlkeler

- Riyazat ve Mücahede
- Ahlakı güzelleştirme
- Halvet
- Zikir

Mevlevilik

Mevlevilikte Temel İlkeler

- Dinî esasları iyi bilmek
- Alçak gönüllü olmak
- Dindar olmak
- Kalbini her zaman temiz tutmak
- Maddi ve manevi temizliğe önem vermek
- Akli iyi kullanıp hikmet sahibi olmak

Nakşibendilik

Nakşibendilikte Temel İlkeler

- Zikirlerin sayısına dikkat etmek
- Zamanın kıymetini bilmek
- Her nefeste uyanık ve şuurlu olmak
- Gönlüne sahip olmak

Alevilik-Bektaşilik

Hacı Bektaş-ı Veli dört kapı (Şeriat, Tarikat, Marifer ve Hakikat) kırk makam adını verdiği öğretisinde imanın şartlarına, ilim öğrenmeye; namaz, oruç, hac, zekât, abdest, gusül vb. ibadetleri yerine getirmeye vurgu yapmıştır.

Alevilik-Bektaşilikte Temel İlkeler

- “İnsanın güzelliği sözlerinin doğruluğunda, olgunluğu dürüstlüğündedir”.
- “İlim ile gidilmeyen yolun sonu karanlıktır.”
- “Bir olalım, iri olalım, diri olalım.”
- “Eline, beline, diline sahip ol.”

Hacı Bektaş-ı Veli'nin Makâlât'ı dört kapıdan oluşmaktadır:

1. Şeriat Kapısı.
2. Tarikat Kapısı.

3. Marifet Kapısı.
4. Hakikat Kapısı.

Alevilik-Bektaşilikteki Temel Kavram ve Erkânlar

Cem ve Cemevi

Cem, sözlükte bir araya gelmek, toplanmak gibi anlamlara gelir.

Cem, Alevi-Bektaşî geleneğinde en önemli ayindir.

Cemevi ise âyin-i cem erkânının yapıldığı; yol, adap ve erkânın öğrenildiği ve gösterildiği yerdir.

Cemevinde, cemaatin şahitliğinde talibin Pir'e verdiği bağlılık sözüne "ikrar verme" denir. Pir'e verilen bu söz Hz. Muhammed'e (s.a.v.) verilen ikrar olarak yorumlanır. Ona verilen ikrar ise Yüce Allah'a verilen ikrar anlamına gelir.

ÂYİN-İ CEM TÜRLERİ

Dardan İndirme Cemi: Vefat eden bir kişinin ardından razılık alma cemidir. Ölen kişinin yedisi veya kırkında kurban kesilip lokma dağıtılır. Borcu varsa ödenir, alacağı varsa alınarak yakınına teslim edilir. Sağlığında gücendiği kimseler varsa onların razılığı alınır.

Düşkünlükten Kaldırma Cemi: İşlediği bir suç nedeniyle yol düşkününü ilan edildikten sonra tövbe ederek üzerindeki kul hakkını iade eden kişiler için yapılan cemdir. Dede bu kişilere hayır yapımları, kurban kesip yoksullara dağıtımaları vb. uyarılarda bulunur. Bu kişiler bir daha yol düşkününü olmayacaklarına Hakk'ın ve halkın huzurunda söz verirler.

Abdal Musa Cemi: Yılın ilk cemi, Abdal Musa adına, dargın olan kimselerin barıştırılması, insanlar arasında birliğin sağlanması amacıyla yapılır ve Abdal Musa cemi olarak adlandırılır. Buna göre herhangi bir ocak veya cem evine bağlı olan kimseler bir araya gelip kurban keserler. Tüm canlar bu kurban lokmasına katkıda bulunurlar.

Razılık ve Kul Hakkının Sorulması

Alevilik-Bektaşilikte, üzerinde kul hakkı olan kişilerin ceme katılması uygun görülmez. Bundan dolayı cemin başındaki dede orada bulunanlara dönerek şöyle uyarır: "Canlar! Yolumuz rıza yoludur. Biz sizi, sizden alıp Hakk'a teslim edeceğiz, özünüzdeki Hakk'la dâr ve didar olacaksınız."

Semah

Alevilik-Bektaşilikte en çok önem verilen uygulamalardan biri de semahtır. İlahî aşkı ruhunda duymak anlamına gelen semah, o aşkla Allah'ın güzel isimlerinden herhangi birini anarak ayakta dönerek yapılır.

Alevilik-Bektaşilik düşüncesine mensup olanlar semahta, ilahi ve deyişler eşliğinde kadın erkek birlikte ellerini gökyüzüne doğru uzatarak, Hakk'ın birliğini zikreder

Gülbank

Alevilik-Bektaşî kültüründe dua, gülbank olarak adlandırılır. **Gülbank;** Allah'a sığınma, ondan af dileme, dua edip ona yakarma amacıyla okunur. Genellikle kısa ve ahenkli cümlelerden oluşan dualardır.

Dua, hem başlı başına bir ayin hem de diğer ayinlerin tamamlayıcısı olarak görülür.

Cem törenleri ve semah mutlaka dualarla yapılır.

Gülbanklar hem topluca hem de bireysel olarak okunabilir.

Hızır ve Muharrem Orucu

Alevilik-Bektaşilikte önemli bir yere sahip olan hızır orucu genellikle şubat ayının 13, 14, 15. günlerinde tutulur. Bazı yörelerde ise beş veya yedi gün olarak tutulur.

Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın (r.a.) tuttuğu rivayet edilen bu oruç, Alevi-Bektaşî geleneğinde önemli bir yer tutar.

Alevilik-Bektaşilik geleneğinde Muharrem ayına büyük önem verilir.

Bu ay içinde Aşure gününün olduğu aydır.

Alevi-Bektaşiler, Muharrem ayında kimi yerlerde 10, kimi yerlerde de 12 gün oruç tutarlar.

Kerbela'da şehit edilen Hz. Hüseyin (c.c.) ve Ehl-i Beytin anısına tutulan oruç aslında bir yastır.

Bundan dolayı Muharrem orucunun diğer bir adı da **Yas-ı Matem**dir.

Bu dönemde: Su içilmez (Ancak hoşaf, ayran vb. sulu gıdalar alınabilir), tıraş olunmaz, çamaşır yıkanmaz, hayvan ve ağaç kesilmez. Et, soğan, sarımsak, yumurta yenilmez. Aynaya bakılmaz, süslenilmez. Düşün, oyun ve çeşitli eğlenceler yapılmaz.

Muharrem ayının on üçüncü günü, İmam Zeynel Abidin'in Hz. Peygamberin soyunu günümüze kadar taşıdığı için şükür kurbanı keserler. Aşure pişirip dağıtırlar. O günün akşamı da cemevlerinde "**Muharrem cemi**" yaparlar.

KUR'AN'DAN MESAJLAR: HUCURÂT SURESİ 10. AYET

Sure Hakkında

Hucurât suresi Medine döneminde nazil olmuştur. On sekiz ayettir. Sure adını dördüncü ayette geçen "odalar" anlamındaki "**hucurât**" kelimesinden almıştır.

Bu surede genel olarak şu konulardan bahsedilir: Hz. Peygamber ile konuşma adabından ve bizlere ulaşan haberlerin doğruluğunun araştırılması vurgulanmıştır. Müslümanlar arasında çıkabilecek çekişmelerin giderilme yollarından, islam kardeşliğinden, kötü zandan uzak durmaktan, insanların milletler halinde yaratıldığından bahsedilmektedir.

Ayetin Açıklamaları

Müminler ancak kardeştir ilkesiyle, müminler için kardeşlik dışında herhangi bir ihtimalin söz konusu olamayacağı belirtilmiştir. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin buyurularak kırgınlık, dargınlık içinde olan kardeşlerin arasını düzeltmemiz emredilmektedir. Ayette bütün bunların sorumluluk ve takva bilinciyle yapılması gerektiği vurgulanmış ancak bu yolla Allah'ın merhametine nail olunabileceği ifade edilmiştir.

4. ÜNİTE GÜNCEL DİNİ MESELELER

1. DİNİ MESELELERİN ÇÖZÜMÜNDE TEMEL İLKE VE YÖNTEMLER

İnsan, yeryüzündeki tüm canlılardan farklı olarak yüksek bir idrak kabiliyetine sahip olarak yaratılmıştır. Düşünür, sorgular, araştırır ve üretir. Davranışlarını neticeleriyle birlikte değerlendirip hayatına özgürce yön verebilen tek varlıktır. Gelişen ve değişen dünyada, gıda maddelerinden sağlık ve tıp alanına kadar birçok sahada, geçmişte karşılaşılmayan ve bu nedenle hükmüne Kur'an ve sünnette doğrudan rastlanamayan birtakım meseleler ortaya çıkmaktadır. Bu meselelerin çözülmesi, Müslümanların dinlerine uygun yaşayabilmeleri için büyük önem taşımaktadır. Dinî meselelerin çözümü yani Müslümanların bireysel ve toplumsal davranışlarının dinle bağlantısı, icthah yoluyla sağlanmaktadır.

İctihah kelimesi sözlükte herhangi bir işi gerçekleştirme yolunda olanca gücü harcamak anlamına gelmektedir. Terim olarak ise **icthah**; Kur'an, sünnet ve icma ile hükmü açıkça ortaya konulmamış, dinî bir meselenin hükmüne ulaşmak için müçtehidin elinden gelen çabayı sarf etmesidir. Kur'an ve sünnet gibi delillerden dinî hükümler ortaya koyabilme bilgi ve becerisine sahip kimseye **müçtehid** denir.

Dinî hükümlerin **başlıca kaynakları Kur'an ve sünnettir**. Bir meselenin hükmü öğrenilmek istendiğinde öncelikle Kur'an'a müracaat edilir. Karşılaşılan meselenin hükmü Kur'an'da bulunursa onunla amel edilir. Şayet aranan hüküm Kur'an'da bulunamazsa veya Kur'an'da verilen hüküm yeteri kadar açık değilse sünnete bakılır. Her iki kaynakta da konu ile ilgili hüküm bulamazsa **icmaya** başvurulur. İcma, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) vefatından sonra herhangi bir asırda müçtehidlerin bir meselenin dinî hükmü üzerinde ittifak etmeleridir. Güncel meselelerin çözümü için öne sürülen ilke ve yöntemler Kur'an'a ve sünnete olduğu gibi İslam âlimlerinin üzerinde icma ettiği esas ve hükümlere de ters düşmemelidir.

Dinî emir ve yasaklara muhatap olan kişinin söz, fiil ve davranışları hüküm bakımından şöyledir:

FARZ: Yapılması kesin olarak gerekli davranışlardır. Yapılması sevaba, özürsüz olarak terki günaha, inkarı ise küfre sebep olur.

VACİP: Yapılması farz seviyesinde olmayan fakat sünnetten daha kuvvetli olan dinî hükümler; farz ile sünnet arasındaki dini emirler.

SÜNNET: Hz. Peygamber'in sözleri, davranışları ve sahabelerinin yapmış olduğu olumlu davranışları onaylaması.

MÜBAH: Mükkellefin yapıp yapmamakta özgür bırakıldığı davranışlardır. Caiz ve helal kavramlarının mübahla yakın anlam ilişkisi vardır. Caiz kelimesini daha çok İslam bilginleri, sonraki devirlerde karşılaşılan sorunların çözümünde, meselelerin dinî hükmünü ifade etmek için kullanmışlardır.

MEKRUH: Yapılması dinen hoş karşılanmayan fakat kesin ve açık delillerle de yasaklanmayan davranışlardır.

HARAM: Dinen sorumluluk çağında ulaşılmış olan herkese, Allah'ın yapılmasını kesin olarak yasakladığı söz ve davranış.

Âlimlere göre dinin en büyük gayesi, insanların faydasını temin etmektir. İnsan için faydalı olanı belirlemede dinin ölçü ve kıstasları belirleyicidir. İslam dinine göre insanın dünyada ve ahirette fayda elde etmesi için koruması gereken

beş gaye vardır. Bunlar **zarûrât-ı diniyye** olarak ifade edilen **dinin, hayatın (can), aklın, neslin ve malın korunmasıdır**. Bu beş gaye toplum düzeninin dayandığı temel esaslardır. İslam'ın

ortaya koyduğu çözümlerin temel amacı insanların din, hayat, akıl, nesil ve mal emniyetini güvence altına almaktır.

Zarûrât-ı Diniye	Dinin Korunması : Milletleri ayakta tutan din duygusudur. Bu nedenle toplumlar, varlıklarını dinlerini koruyarak muhafaza ederler . Dini korumak; tebliğle, dinin emirlerini yaşamakla, öğrenmek ve öğretmekle olur.
	Hayatın Korunması : Hayatın korunması, sadece başkalarının canını değil kişinin kendisine emanet olarak verilen bedenini de koruması demektir.
	Aklın Korunması : Aklın korunması, akli zayıflatan ve işlevsiz hale getiren zararlı alışkanlıklardan uzak durmaktır.
	Neslin Korunması : Neslin korunması, meşru yollarla insan neslinin devamının sağlanmasıdır. İslam dini, nikâha çok önem vermiştir. Nesebin korunması ve neslin emniyeti çok önemlidir.
	Malın Korunması : Ferdî mülkiyetin korunmasını esas alır. İslam, başkasının malına yönelik saldırıları ve haksız yollardan kazanç elde etmeyi yasaklamıştır.

Günümüzde genetiği ve öz niteliği değiştirilmiş gıda maddeleri gibi yeni çıkan uygulamalar kafaları karıştırmaktadır. Bu tür meselelerin çözümünde;

- Neslin korunması ve Allah'ın (c.c.) koyduğu dengeyi korumak ana gaye olmalıdır.3
- Çözüm önerileri fitratı (yaratılıştaki var olan dengeyi) bozmamalıdır.
- Temel ahlaki değerleri ihlal etmemelidir.
- İnsan onur ve haysiyetini zedelememelidir.
- Güncel meselelerin dinî hükmünü açıklamak durumunda olan müctehitlerin (İslam bilginlerinin) her hususta yeterli bilgi sahibi olamayacağı göz önünde bulundurulmalıdır.
- Bireysel fetvalardan ziyade farklı uzmanlık alanlarına sahip âlimlerin kararlarını (şura ichtihati) merkeze almak gerekmektedir.

2. İKTİSADİ HAYATLA İLGİLİ MESELELER

Bir kimsenin sahip olup üzerinde her türlü tasarrufta bulunabildiği şeylere **mülk** denir. Mülk sahibine ise **malik** denir. Mülkiyet, malike malın kendisinden yahut kirasından yararlanma, bu malı devrettiği takdirde karşılığını alma yetki ve hakkını verir. Mülkiyet insanın yaratılışına uygun olduğu gibi toplumda adalet ve dengeyi kurabilmek açısından da önemlidir.

Diğer konularda olduğu gibi mülkiyet konusunda da İslam, helal ve meşru yollardan kazanca büyük önem verir. Temelinde emek olmayan mülkiyeti, hibe, hediye ve miras gibi durumlar dışında meşru saymaz. Dolayısıyla İslam'da hırsızlık, gasp, yağma, faiz, kumar, karaborsacılık gibi yollarla mülk edinmek yasaklanmıştır.

İslam'a göre insanlar mal ve çocuklarla uğraşırken kulluk görevlerini terk etmemelidirler. Bu konuda Yüce Allah, "**Doğrusu mallarınız ve çocuklarınız sizin için bir imtihandır. Büyük mükâfat ise Allah'ın yanındadır.**" buyurarak, insanlar için en hayırlı olanın mal edinme hirsına kapılmamak ve kulluk görevlerini ihmal etmemek olduğunu vurgulamıştır.

Bu konu Kur'an-ı Kerim'de şöyle açıklanmaktadır: "**Mallarını gece gündüz; gizli ve açık Allah yolunda harcayanlar var ya, onların Rableri katında mükâfatları vardır. Onlara korku yoktur. Onlar mahzun da olmayacaklardır.**"

Allah Teâlâ, bazen varlığı ve yokluğu kulları için imtihan vesilesi kıldığını ve bu nedenle bazı kullarına dünya nimetlerini bol, bazılarını da az verdiğini bildirmektedir. Fakat dünyada bolluk içinde yaşamak, mal ve servet sahibi olmak; Allah (c.c.) katında üstün tutulmanın bir göstergesi değildir. Bu konuda üstünlük en erdemli davranışı sergileyenindir.

Cimrilikle ilgili Kur'an-ı Kerim'de "Allah'ın kendilerine lütfundan verdiği nimetlerde cimrilik edenler, bunun, kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar. Hayır! O kendileri için bir şerdir..." buyrulurken malı biriktirip yığınlar hakkında da şöyle buyrulur: "... Altın ve gümüşü biriktirip de onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele."

İslam'ın Müslümanlardan istediği, "**Eli sıkı olma; büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır, (kaybettiklerinin) hasretini çeker durursun.**" ayetinde de belirtildiği gibi israfla cimrilik arasında dengeli bir yol tutmaları, her şeye sahip olma hırsına kapılarak insanlık ve kulluk görevlerini unutmamalarıdır.

İslam'da İşçi ve İşveren Hakları

Başkasına ait bir işi veya hizmeti bir bedel karşılığında yapmayı üstlenen kimseye işçi denir. İşçi, emeğini kiraya verendir. Buna göre zanaatkâr, sanayici, usta, kalfa gibi serbest meslek sahipleri bu vasıflarıyla işçidirler; işlerini yaparken başkalarının emeğinden de istifade ediyor, yani işçi kullanıyorsa, bu vasıflarıyla da işverendirler. İşçi ve işverenin birbirlerine karşı birtakım hakları, görev ve sorumlulukları vardır.

İşçiye, iş sözleşmesi sırasında kararlaştırılan ücret, geciktirilmeden verilmelidir. Bu konuda **Hz. Muhammed (s.a.v.) "İşçiye ücretini alın teri kurumadan ödeyiniz."**¹⁸ buyurmuştur. Bir başka hadisinde "Üç kişi vardır ki, kıyamet günü beni karşılarında bulacaklardır... (Bunlardan biri de) işçinin ücretini vermeyendir."¹⁹ buyurması bu konunun ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

İşçinin işveren üzerinde maddi hakları yanında birtakım manevi hakları da vardır. Kişilerin sağlığı açısından güvenli iş ve ortamlarda çalışması dinin ve insan haklarının bir gereğidir. Ayrıca bu husus ailelerin ve toplumun huzuru için çok önemlidir. Çünkü iş kazaları ve meslek hastalıkları başta işçiler ve yakınları olmak üzere tüm toplumu olumsuz etkileyen sorunlardan biridir.

İşçinin de işverene karşı yerine getirmesi gereken bazı sorumlulukları vardır. İşçi gücü oranında elindeki işi en iyi şekilde yapmaya gayret etmeli ve dürüst davranmalıdır. Hz. Muhammed (s.a.v.) "Mü'minler işlerini en güzel şekilde yaparlar"²⁰ buyurarak, işlerini güzel, düzgün ve özenle yapmanın Müslümanların bir özelliği olduğuna işaret etmiştir.

İŞVERENLER	İŞÇİLER
<ul style="list-style-type: none"> ✓ İşçinin beden ve ruh sağlığını önemsemeli, ✓ Güvenli bir iş ortamı hazırlamalı, ✓ İşçinin hakkını geciktirmeden vermelidir.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İşini ciddiyetle ve özenle yerine getirmeli, ✓ Sorumlu olduğu iş alanını kendine emanet olarak görmeli ve korumalı, ✓ Kendine verilen sorumlulukları yerine getirmelidir.

Gıda Maddeleri ve Bağımlılıkla İlgili Meseleler

Dinin meşru kıldığı, serbest bıraktığı şeylere **helal**; yaklaşılmamasını ve terk edilmesini istediği şeylere ise **haram** denir. İslam dinine göre, bir şeye "haram" demek "helal" demekten daha zordur: "Eşyada aslolan helal ve serbest oluşturmaktır."²³ Dolayısıyla aksi yönde dinî bir hüküm bulunmadıkça her şey helal kabul edilir.

Haram Kılınan Hayvansal Gıdalar	
	<ul style="list-style-type: none"> -Domuz eti, -Ölmüş hayvan eti (Her ne sebeple olursa olsun kesilmeksizin ölen, Maide suresi, 3. ayet.) -Akıtılmış kan,

	<p>-Allah'tan (c.c.) başkası adına kesilen kurban ayetlerle haram kılınmıştır: "Allah, size ancak leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilene haram kıldı. Ama kim mecbur olur da, istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın yemek zorunda kalırsa, ona günah yoktur. Şüphesiz, Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." (Bakara suresi, 173. ayet.) Resulullah azı dişi olan yırtıcı hayvanlar ile avını pençesiyle parçalayan kuşların yenilmesini yasakladı. (Müslim, Sayd, 16.)</p>
Haram Kılınan Bitkisel Gıdalar	<p>-Alkollü içkiler, -Uyuşturucular, -Zehirli maddeler, -Uyuşturucularla temas etmiş keyif verici maddeler yasaklanmıştır. "Sarhoşluk veren bütün içkiler haramdır." (Buhâri, Vudû, 71; Edeb, 80; Müslim, Eşribe, 7.) "Çoğu sarhoşluk veren şeyin azı da haramdır." (Ebû Dâvud, Eşribe, 5; Tirmizî, Eşribe, 3.)</p>
Helal ve Haramlarda Temel Ölçütler	<p>Helal ve haramlar konusundaki fetvalar Kur'an, sünnet ve icmaya aykırı olamaz. İyi niyet haramı helal yapmaz. Haramı helalleştirmek için hile yapmak haramdır. Şüpheli şeylerden sakınmak gerekir. Miktarın azlığı ve çokluğu haram hükmünü değiştirmez. Temiz, akıl ve beden sağlığına faydalı gıdalar yenilebilir. Pis, akıl ve beden sağlığına zararlı gıdalar yenilemez. İsraftan sakınmak gereklidir. Eti yenilen hayvanların beslenme ve kesim usullerine dikkat edilmelidir. Harama yaklaştıran şeylerin de haram olduğu unutulmamalıdır.</p>

Hayvansal gıdaların İslami kurallara uygunluğu konusundaki hükümler kısaca şöyledir:

1. Eti yenen hayvanların beslenme şekli önemlidir. Dinen temiz ve helal olmayan şey hayvanlara yem olarak verilemez. Hayvanların kesim işleminin kolaylığı açısından uygulanan elektroşok ve benzeri sersemletme yöntemleri, hayvanın boğazlanmadan önce ölmesine sebep olmamalıdır.
2. Seri kesim için düğmeye basan kişinin Müslüman veya ehli kitaptan olması, Allah'tan başkası adına kesmeye niyetlenmemesi, kesim için düğmeye basarken Allah'ın adını anmayı kasten terk etmemiş olması gerekmektedir. Ehli kitabın kestikleri İslami kurallara uygun olursa yenilebilir.
3. Kümes hayvanlarının tüylerinin yolunda iki şekilde uygulama vardır. Sulu yolum, kesilen kümes hayvanlarının iç organları ve pislikleri çıkarılmadan belirli bir sıcaklıktaki suyun içinde birkaç dakika bekletilmeleri biçiminde uygulanmaktadır. Günümüz İslam bilginlerinden bir kısmı bu yöntemi necis (kirliliği, pis) suyun ete geçmesi ihtimali olduğu için caiz görmemişlerdir. Bu görüşün aksini savunan âlimler de bulunmaktadır. İslami kurallar bakımından sulu yolunu sakıncalı görmeyenlere göre, dış kısmı pislendiğinden önce pişmeden önce yıkanarak temizlenmesi gerekmektedir.

Günümüz İslam âlimlerinden bir kısmı, katkı maddelerinde bazen kimyasal bir değişimin meydana geldiğini (istihale), bu tür bir değişim olduğu tespit edildiğinde gıda maddesinin tüketiminin helal olacağı görüşündedir. Bu konuda domuzdan elde edilen katkı maddeleri istisnadır. Çünkü domuz ayet ve hadislerle açıkça haram kılınmıştır. Haram hükmünün değişmesinde istihalenin bir rolü yoktur.

Gıda maddeleriyle ilgili güncel meselelerden biri de bitki ve hayvanların genetiğinde veya özniteliğinde değişiklik yapılması ve bunların gıda maddesi olarak tüketimiyle ilgilidir. Kur'an ve

sünnet genetik değışikliği yaratılışa bir müdahale olarak değerdendirmekte ve bu tür müdahaleleri yasaklamaktadır.

İnsana verilen üstün özelliklerin en önemlisi akıldır. İnsan akıl sahibi olduğu için dinin buyruklarına muhatap olmuştur. Dinin gayesi ise insanların faydasını gözetmek ve onlardan zararı savmaktır. Bu gayenin gerçekteşmesi, dinî hükümlerin anlaşılması, hayata geçirilmesi, nefî isteklerden uzaklaşarak yalnızca Allah'a (c.c.) kulluk edilmesi; aklın korunmasıyla mümkündür. Bu nedenle İslam dini aklın korunmasını ve kullanılmasını emretmiş, aklın kullanılamaz hale gelmesine neden olan bağımlılıkları yasaklamıştır.

Şans faktörüne bağlı, emeğe dayanmayan veya bir başkasının malını haksız bir şekilde elde etmeyi içeren oyun ve eğlence anlayışları da bu kapsamda haramdır. Bunlar kumar oynama, şans oyunları, canlılara zarar veren tehlikeli eğlence faaliyetleridir. Bu konu Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde ifade edilir: "Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan, içki ve kumar yoluyla ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?"

Sigara içmek; içen kişiye, onunla aynı ortamı paylaşan şahıslara ve çevreye zarar vermesi, ayrıca israfa yol açması ve hak ihlâllerine neden olması gibi hususlar göz önünde bulundurularak dinen "harama yakın mekruh" (tahrimen mekruh) sayılmıştır.³⁷ Alkollü içki, uyuşturucu ve kumar ise her yönden bireye ve topluma büyük zararlar verir. Bu nedenle de yasaktır. İslam'da yasak olan şeyleri yapmak günah olduğu gibi, böyle şeylerin yapılmasına rıza göstermek ve yardımcı olmak da günahdır. Hz. Peygamber, haram bir maddeyi kullanan ile birlikte onu imal eden, taşıyan, aracılığını ve sunumunu yapan kişilerin de aynı günaha girdiğini bildirmiştir.

3. SAĞLIK VE TIPLA İLGİLİ MESELELER

Hastalık insanın beden ve ruh halini olumsuz etkileyen bir durumdur. Tedavi ise bu durumun giderilmesidir. İslam dini hastalıklara yakalanmamak için her türlü tedbiri almayı, hasta olduğunda iyileşmek için çare aramayı tavsiye eder.

Tüm çabalara rağmen iyileştirilemeyen hastalıkları metanetle karşılamak, ardında büyük mükafatların gizli olduğu bir kapıyı açmaktır. Bu konu hakkında Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: "...**Sevabın çokluğu, belanın büyüklüğuyle beraberdir...**"

Sağlık konusunda; otopsi, ötenazi, organ nakli, kan bağışı, haram maddelerle tedavi ve intihar konuları son zamanlarda yoğun olarak tartışılmaktadır.

Otopsi

Otopsi, ceset üzerinde yapılan tanısal amaçlı tıbbi bir incelemedir. Ölüm ve hastalık sebebinin tespiti için bazen cesedin iç organlarının açılması ve hatta incelenmek üzere vücudundan parça alınması yoluyla gerçekleştirilmektedir. İslam'a göre insanların gerek hayatta ve gerekse vefatlarından sonra dokunulmazlıkları vardır. Ancak bu dokunulmazlığın sınırları vardır. Tıpkı ameliyat olmak gibi gerekli durumlarda bu dokunulmazlık kalkabilir. Otopsi sayesinde ölüm sebebi anlaşılakta, bulaşıcı hastalıklarla mücadele edilebilmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber otopsiyi değil yaşadığı toplumda intikam amaçlı ölüye yapılan saldırıyı yasaklamıştır. Gereklik halinde ve zaruret ölçüsünde otopsi yapmanın caiz olduğu hükmünü açıklamıştır.

Ötenazi

Ötenazi sözlükte kolay ölüm, hızlı ölüm gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise, tibben tedavisi olmayan ve sürekli acı veren bir hastalığa yakalanmış kimsenin hayatına kendisinin ya da hukuki temsilcisinin izni ile son verilmesidir. İslam âlimlerinin çoğuna göre, hastanın veya kanuni temsilcisinin izni ile bitkisel hayattaki kimse tibben ölü sayılamayacağı için bu kimsenin aldığı tedaviyi durdurmak ötenazi kapsamında değerdendirilmektedir. Beyin ölümü gerçekteşmiş kimse ise artık ölüdür ve kendisinden yaşam destek ünitesinin çekilmesi ötenazi olarak değerdendirilmez.

Organ Nakli

Günümüzde organ nakli, bazı hastalıkların tedavisinde tek çaredir. Organı veren ve alan iki tarafın da insan olması ve insan organı üzerinde tasarruf yapılmasını gerektirmesi sebebiyle konu tıbbın dışında din, hukuk ve ahlak alanlarını da ilgilendirmektedir. Günümüz İslam bilginleri ve fetva kuruluşları, tedavi maksatlı organ naklinin bazı şartlarla caiz olduğunu açıklamışlardır.

Ülkemizin dinî görüş açıklama yetkisini taşıyan en üst kurumu olan Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu, Suudi Arabistan' da bulunan Büyük Âlimler Kurulu, İslam Konferansı Örgütüne bağlı İslam Fıkıh Akademisinin kararı ve 1990 yılındaki altıncı dönem toplantılarına göre organ nakli konusunda ulaşılan bazı sonuçlar şöyledir:

1. Organ naklinin zaruret olması ve naklin olumlu sonuç vereceği konusunda güçlü kanaatin olması durumunda, organ nakli caizdir.
2. Dinen aranan şartların gerçekleşmiş ve organı alınacak kimsenin kendisinin veya kanuni temsilcisinin izninin olması hâlinde organ nakli caizdir
3. Kalp gibi hayatın kendisine bağlı bulunduğu tek organların canlı bir insandan bir başkasına nakli haramdır.
4. Canlı bir insandan, temel bir hayati fonksiyonunu devre dışı bırakan organ nakli haramdır.
5. Açıklanan durumlarda organ naklinin ittifakla caiz görülmesi, organın satım konusu yapılmaması şartına bağlıdır.

Kan Bağışı

Tıbbi bir zaruret olan kan nakli dinen sakıncalı olmayan bir uygulamadır.

Haram Maddelerle Tedavi

Hastalıklara çare aramak hem fitri hem dinî bir gerekliliktir. İslam bilginleri, uzman ve dinine bağlı bir doktorun hayati tehlike arz eden bir hastalığın şifasının ancak bu maddeler olduğunu ve başka seçeneğin olmadığını bildirmesi hâlinde kullanımını caiz görmüşlerdir.

İntihar

İnsan dünyaya yaradanını tanıma ve O'nun gösterdiği çizgide hayatını sürdürme gayesiyle gönderilmiştir. Hayatta kalma insan için en güçlü güdüdür. İnsanın tüm eylemleri bu gayeye dönüktür. İntihar ise şiddet içeren kasıtlı bir fiille veya tedaviyi, yeme içmeyi kesmek gibi dolaylı eylemlerle kişinin hayatına son vermesidir.

Kur'an-ı Kerimde Allah Teâlâ, "... kendinizi öldürmeyiniz!..."⁴⁵, "...kendinizi tehlikeye atmayınız..."⁴⁶ buyurarak, kullarına canları üzerinde tasarruf hakkı vermediğini bildirmiş ve intiharı yasaklamıştır.

Ayetin Açıklamaları

En'am suresi 151. ayet, "Gelin, Rabbinizin size haram kıldığı şeyleri okuyayım..." ifadesi ile başlamaktayken içeriğinde yasaklarla birlikte bir takım emirlerin de bulunduğu görülmektedir. Bu durum haramların, onlarla sıkı ilişkisi olan emirlerle açıklanması gerektiği içindir. Haramlar yalnız yasaklarla değil emirlerle de anlaşılır. "...Anaya babaya iyi davranın..." emri "anne ve babanızı incitmeyiniz." yasağını da içine alır. İslam dininde anne- babaya saygı ve itaat Allah'a

(c.c.) ve O'nun Peygamberine (s.a.v.) saygı ve itaatten sonra üçüncü sırada gelmektedir. Allah Teâlâ "...O'na (Allah'a) hiçbir şeyi ortak koşmayın..." buyurarak zarûrât-ı diniyye'de yer alan, dinin korunması ilkesinin ihlalini, haram kılınanların en başında zikretmektedir.

Aynı ilke önemine binaen **152. ayette** farklı yönüyle tekrar ifade edilmektedir: "...Allah'a olan sözünüzü yerine getirin..." 152. ayette de belirtildiği gibi Allah Teâlâ kullarından bu sözlerini yerine getirmelerini yani dinin hükümlerini hayata geçirmelerini emretmektedir. Bunun için, akli kullanmanın önemi büyüktür. Zira; şirkten uzak durmak, ölçü ve tartıda adaleti gözetmek, kimsenin yaşama hakkına müdahale etmemek, haksızlık yaparak başkalarının malını yememek, çirkin işlerden uzak durmak gibi işlerin faydası akılla kavranabilecek düzeydedir. Bu hakikat "...İşte size Allah bunu emretti ki aklınızı kullanasınız." şeklinde ifade edilerek insanları düşünmeye teşvik etmiştir.

En'am suresi 151. ayette geçen "şirk" kavramının doğru anlaşılması çok önemlidir.

ŞİRK	Allah'tan (c.c.) başkasına ibadet etmek ve onlara kutsiyet vermek şirktir
	Amel açısından Allah'a (c.c.) isyan ve itaatsizlik olan hususta kişinin kendi keyfi de dâhil herhangi birine veya bir şeye itaat etmesi ve boyun eğmesi şirktir
	Allah'tan (c.c.) başkasına dua etmesi ve ondan medet umması şirktir.
	Cennete girmek, cehennemden uzak olmak veya günahların bağışlanması için başka bir kişinin aracı kabul edilmesi ve o kişiden yardım dilenmesi şirktir.

Allah Resulü (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: **“Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetime uygun davranmazsa benden değildir. Evlenin. Çünkü ben (kıyamet günü diğer) ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim...”**

İslam dini harama yaklaştıran işleri de haram saymıştır. Allah Teâlâ, “...(Zina ve benzeri) çirkinliklere, bunların açığına da gizlisine de yaklaşmayın...” buyurarak, harama giden tüm yolların terk edilmesini emretmiştir.

5. Ünite HİNT VE ÇİN DİNLERİ

1. HİNDUİZM

Hinduizm, Hint yarımadasında yaşayan halkın çoğunluğunun dinî inançlarını ve geleneklerini ifade etmek üzere kullanılan bir kavramdır. Hindular, dinlerini **“Sanatana Dharma” (ezelî-ebedî din)** veya sadece **“Dharma”** olarak adlandırmaktadır. Bu dine mensup olanlara da **“Sanatani”** denilmektedir.

“Hindu” ve **“India”** terimleri ırmak anlamına gelen Sanskritçe **“Sindhu”** sözcüğünden türetilmiş **Farsça bir kelimedir. Hinduizm’e göre dharma**, daha dünyanın yaratılışı esnasında bu bölgede yaşayan insanların huzurlu bir yaşam sürebilmesi için **tanrı Brahma tarafından önerilen bir kurtuluş yoludur.**

Hindistan, yaklaşık 1 milyar 340 milyon nüfusuyla Çin’den sonra, dünyanın en kalabalık ikinci ülkesidir. Ülke nüfusunun yaklaşık **%80’i Hindu, %14’ü ise Müslümanlardan** oluşmaktadır. Nüfusun geri kalanını sırasıyla **Hıristiyanlar, Sihler, Budistler, Caynistler ve diğer dinî gruplar** oluşturur.

Günümüzde Hindistan’ın dışında, Sri Lanka, Pakistan, Endonezya ve Bangladeş gibi bazı ülkelerde de Hinduizm’in mensupları bulunmaktadır. Ayrıca **Hinduizm’i resmi din kabul eden tek ülke ise Nepal’dir.**

Hinduizm’in Tarihçesi

Hinduizm’de çok çeşitli tanrılar topluluğu vardır. Sadece belli bir tanrıya tapılmaz. Neredeyse her gücün ilahlaştırıldığı ve kutsal sayıldığı görülmektedir. Tanrıların sayısını hesaplamak imkânsızdır. Çok tanrılı bir yapısı olmasına rağmen zamanla bazı tanrılar ön plana çıkmış ve önem kazanmıştır.

Hindu inanç sisteminde **öne çıkan tanrısal varlıklar; Brahma, Vişnu ve Şiva’dır. Brahma’ya, yaratıcı tanrı olarak saygı gösterilir.** Brahma, Hindu inancının en eski tanrılarından biri olmasına rağmen günümüzde en az saygı gösterilen tanrısal varlıktır. **Vişnu (koruyucu), dünya düzeninde ortaya çıkan bozulmaları gidermek için çeşitli şekillerde**

bedenleşerek yeryüzüne gelir. Tanrı Vişnu'nun bir bedende veya doğrudan yeryüzüne gelmesine "avatar" adı verilmektedir. **Şiva (yok edici), tanrıdır.** Ölümün, hastalığın tanrısı olarak bilinir.

Hindu inanç sisteminde eril olarak betimlenen bu tanrısal varlıklarla birlikte, bir de dişi tanrısal varlık olan "**Devi**" bulunmaktadır. Bu tanrıça yaratılmışlara hayat veren güç olarak kabul edildiğinden ona "**Anne**" diye de hitap edilmektedir. **Devi, erkek tanrısal varlıkların silahlarını elinde tutan sayısız kollara sahip, güzel bir kadın olarak betimlenmektedir.**

Hinduizm'in en belirgin özelliklerinden biri **kast sistemidir.** Hindulara göre kast sistemi dinî bir inanç meselesidir. **Kast; aynı işle meşgul olan, atadan miras kalan hakları, vazifeleri ve âdetleri ile birbirine sınıksız bağlanan şahıslar grubunu ifade etmektedir.** Kast kişinin iradesi ile seçilemez ve değiştirilemez. Aynı kast üyeleri yalnızca birbirleri ile evlenebilir ve ancak birbirleriyle aynı sofraya oturabilir. Kast sistemine karşı gelinmesi kişinin kasttan çıkarılmasına, dolayısıyla o kimsenin varlığının son bulmasına sebep olur.

Kastlar, Tanrı Brahma'nın insan şeklinde tasavvur edilen vücudunun farklı yerlerinden yaratılmıştır. Buna göre **brahmanlar (rahipler)** ağzından, **kşatriyalar (hükümdar sülalesi ve savaşçılar)** kollarından, **vaisyalar (tüccar, esnaf ve çiftçi)** midyesinden, **sudralar (işçiler)** da ayaklarından yaratılmışlardır. **Ayrıca kast dışı kabul edilen gruplar da vardır.**

Bunlar, paryalardır (dokunulmazlar).

Paryalar insan dahi kabul edilmezler, onlardan mikroptan kaçır gibi kaçılır ve onlara yaklaşan kimse pis ve düşük sayılırlar.

Hinduizm'de önemli inanç konularından biri de tenasüh (ruh göçüdür). Tenasüh, ruh göçü, reenkarnasyon gibi kelimelerle ifade edilen "samsara" dünyadaki doğum-ölüm-yeniden doğuş döngüsünü ifade etmektedir. **Karma** ise, ruhun bu döngüsel süreçteki durumunu belirleyen sebep sonuç yasasıdır. **Ruhun bu döngüden kurtulmasına da Nirvana (mokşa)** denilmektedir. Kurtuluşa ulaşan kimse mutlak tanrı Brahma ile bütünleşir veya ondan bir parça hâline gelir.

Hinduizm'de insan yaptıklarına göre, hayvan, bitki, insan veya tanrı şeklinde tekrar doğmaktadır. Bu nedenle her Hintli, tekrar dünyaya geleceği hayatının daha iyi olması için, güzel davranışlar sergilemeye gayret eder. İşlediği kötülükler sebebiyle bitki veya hayvan olarak dünyaya gelmekten çekinir. Onlara göre içinde buldukları kast, yaptıklarının bir sonucudur.

[İslam âlimleri ve filozofları tarafından Hinduizm'deki tenasüh, ruh göçü, reenkarnasyon gibi inançlar; İslam'daki ahiret inancıyla çelişmesi, cennet cehennem ve kıyameti inkârı götürmesi ayrıca ruhun birliği ve sorumluluk ilkesine aykırı olması sebebiyle reddedilir.](#) (Adnan Bülent Baloğlu, Mehmet Bulğen, "Tenâsüh", TDV İslam Ansiklopedisi, C 40, s. 444.)

Hinduizm'in Ritüelleri

Hindistan'da **mabetler, Hindu tanrıların ikamet yerleridir.** Aynı zamanda insanların tanrılarla buluşma, onları ziyaret etme ve çeşitli takdimlerde bulunma yerleridir. Her tanrının bir mabeti vardır ve o mabette, tanrının bir tasviri veya heykeli bulunur. İbadet etme yerleri sadece mabetlerle sınırlı değildir, nehir kenarları, mağaralar, kutsal ziyaret yerleri, dağların zirveleri, nehirlerin birbirine kavuştukları noktalar, kendi evi gibi birçok yerde ibadet edilebilir.

İbadet etme hakkı sadece Brahman, Kşatriya ve Vaisya kastlarına mahsustur. Kast dışında kalanlar ve et yiyenler mabetlere giremezler. Kadınlar, Vedaların ve ilahilerin okunduğu ibadetlere katılma hakkına sahip değildirler. Onlar, sadece ibadet maksadıyla yenilen yemekleri hazırlama ve tabakları temizlemekle görevlidirler.

Hindular, sabahleyin güneş doğmadan önce, öğle vaktinde ve güneş battıktan sonra olmak üzere günde üç defa ibadet ederler. Şafak vaktinde kalkın bir kimse, öncelikle kutsal "**Om**" hecesini okuyarak ibadete başlar. **Om; ilahi kuvvetle dolu, kutsal sırlı bir kelime olarak kabul edilir.** Uzun, özel bir tarzda nefes alarak söylenir. Bu kelimenin harfleri, Brahma-Vişnu-Şiva üçlemesini ifade eder. Evlerin özel olarak ayrılan bölümlerinde, tanrıların sembolize eden heykellerin önünde yapılan ayine "**puja**" denilir.

Mabet ve ev dışında uygulanan temel ibadet “kozmetik su” dan geldiğine inanılan Ganj Nehri’nde yıkanmaktır. Bu ibadetin, insanı günahlardan arındırdığına inanılmaktadır. Hindular, ruhun ölmezliğine inandıkları için ölümlerini gömmezler. **Ölenlerin cesetlerini yakarak küllerini kutsal kabul edilen Ganj Nehri’ne dökerler. Bir yüzyıl öncesine kadar kadın, ölen kocasıyla birlikte yakılırken şimdi bu âdetten vazgeçilmiştir.**

Yoga ve meditasyon da Hinduizm’de önemli dinî ritüellerdendir.

Hinduizm’in Kutsalları ve Sembolleri

Hinduizm’in dinsel metinlerinin başında Sanskritçe yazılmış “**Vedalar**” gelmektedir. Veda, kelime olarak “**ilahi bilgi**” anlamındadır. Vedalar, uzun bir süre şifahi olarak nakledildikten sonra yazıya geçirilmiş metinlerdir. İnsanlık tarihinin bize kadar gelen en eski dinî metinleri olarak kabul edilirler. Tanrılar için söylenen ilahiler, hastalıkları iyileştirme, yağmur, maddi refah ve düşmanlar boyun eğdirmeye yönelik büyü sözleri içerir

Hinduizm’de inek, yılan, maymun, fare gibi bazı hayvanlar kutsal kabul edilir. Ayrıca Ganj Nehri ve Meru Dağı kutsal olarak kabul edilmektedir.23 İnekler; yer, gök ve hava âleminin anası olarak görülür. Caddelerde, alışveriş ve iş yerleri gibi bazı mekanlarda serbestçe dolaşır.

Yola çıktıklarında trafik ona göre düzenlenir ayrıca ineklerin kesilmesi ve yenilmesi yasaktır.

2. BUDİZM

Budizm’in Tarihçesi

Budizm, MÖ 6. yüzyılda Kuzey Hindistan’da Himalayalar’ın eteklerindeki bir krallıkta dünyaya gelen ve gerçeği olduğu gibi gördüğü için kendisine aydınlanmış, uyanmış anlamında “**Buda**” adı verilen **Siddharta Gautama Sakyamuni**’nin öğretilerine dayalı olarak gelişen bir dinsel gelenektir. Hindu dinsel geleneği içerisinden ortaya çıkmasına rağmen **Hinduizm’in çok tanrıcılığına, Brahmanlar denilen din adamlarının otoritelerine, kast sistemine ve karma doktrinine (öğretisine) tepki olarak gelişmiştir.**

Buda’nın hayatı ve geliştirdiği öğretisi, yaklaşık dört asır, mensuplarınınca sözlü olarak nesilden nesile nakledildikten sonra **MÖ 1. ile MS 1. yüzyılları arasında Pali dilinde yazıya geçirilerek Tripitaka (Üç Cevher) adı altında bir araya toplanmıştır.**

Budizm’in en karakteristik özelliği “Tanrı’nın” varlığı veya yokluğuyla ilgilenilmemesidir. Buda, içinde dünyaya geldiği ve yetiştiği Hindu tanrı ve tanrıça inançlarına ve kutsal kitaplarına hiçbir değer vermemiştir. Budistler Buda’nın aydınlanmaya ulaştıktan sonra Tanrı hâline geldiğine inanmaktadırlar.

Budizm’in İnanç Sistemi

Budizm’de “**iman ikrarı**” üç temele dayanmakta ve “**Tripitaka**” (üç cevher) olarak nitelendirilmektedir. “**Buda’ya sığınırım, Dharma’ya (Buda Öğretisi) sığınırım, Sangha’ya (Rahipler Topluluğu) sığınırım**” cümlesi her Budist’in söylemesi gereken bir ifadedir. **Bu üç esastan birini kabul etmeyen Budist olamaz.**

Buda’ya göre insanoğlu şu beş unsurdan oluşmaktadır. Bunlar; vücut, duyular, idrakler, eğilimler ve bilinçlilik. Buda’nın öğretisinin odak noktası, kişiye bu dünyada acı ve ıstırap veren her şeyden kurtararak nirvanaya ulaşmasını sağlamaktır. Nirvanaya ulaşmaları için ise “sekiz dilimli yolu” takip etmeleri gerekir.

Sekiz Dilimli Yol

Doğru Anlayış
Doğru Karar
Doğru Konuşma
Doğru Hareket
Doğru Kazanç/Meslek
Doğru Kazanç/Meslek
Doğru Dikkat ve Tefekkür
Doğru Konsantrasyon ve Meditasyon

Budizm'in Ritüelleri

Budizm'de ferdi ibadet esastır. Mabetlerde bu amaca yönelik olarak yapılmış küçük bölümler bulunmaktadır. İbadet amacıyla gelenler bu bölümlerde ibadetini dilediği şekilde yerine getirir. Budist dini yapıları için yaygın şekilde kullanılan terim "**Vihara**"dır. Budist dilinde mesken veya ikamet yeri anlamına gelen **vihara, hem Budist rahiplerin ikamet ettiği geniş bir bina, hem de Budist dindarlar için kutsal mekân anlamına gelir.** Budizm'de ibadet, sadece mabede bağlı olmayıp evde de yapılabilir.

İbadetin ana ilkesi karma-tenasüh çemberinden kurtulmaktır. "Yüce Varlığa" karşı belirli bir ibadet ve duanın söz konusu olmadığı Budizm'de, Buda tanrılaştırılmış ve ibadetin ana merkezine oturtulmuştur. Buda'ya dua edilmekte ve ondan bir şeyler istenmektedir.

Sangha teşkilatı dünyanın en eski rahipler topluluğudur. Rahipler, manastırda bir köşeye çekilip insanlardan uzak yaşarlar. Budizm'de ruhban hayatı; fakirlik, bekârlık ve sessizliğe dayanır. Rahiplik teşkilatına giren saç ve sakalını keser, sarı elbiseler giyer, yetkili rahibin önünde üç defa "iman ikrarında" bulunur. (Abdurrahman Küçük vd., Dinler Tarihi, s. 251.)

Budizm'in kurallarına uymayan rahip geçici veya sürekli olarak Sangha'dan çıkarılabilir, aynı zamanda kendi isteğiyle de ayrılabilir. Rahipler evlenebilir ancak rahip ve rahibe iken evlenme yasaktır. Budistler arasında en büyük ayrılık, rahipler ile rahip olmayanlar arasındadır. Önceki hayatında rahip olanlar hariç kimse Nirvana'ya eremez.

Budistler dua ederken "dua tekerleği veya tespih" kullanırlar. Bu tekerleklere çakra adı verilir. Tespih, Budist ibadetinde büyük bir yer tutmaktadır. **Rahipler sol bileklerine 108'lik tespih takmakta** ve ibadet esnasında bu tespihleri ellerine alarak Buda ile bağlantı kurmaktadır.

Budistler ölülerini yakarlar. Ancak bu genel bir uygulama değildir. Çocuklar ve fakir kimselerin cesetleri gömülür, zengin aileler ise ölülerini yakarlar.

Budistlerin Kutsalları ve Sembolleri

Buda'nın sözleri olan ve en eski **Budist kutsal kitabı sayılan Tripitaka (Üç Sepet) üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar; Viyana-Pitaka (Disiplinler Sepeti), Sutta Pitaka (Vaazlar Sepeti), Abhidharma-Pitaka'dır (Doktrinler Sepeti).**

Buda'nın heykelleri, Buda'nın külleri ve diğer hatıraları, Budist azizlerin cesetlerini ve kişisel eşyalarını ihtiva eden mabetler (stupa veya pagoda) budistler tarafından kutsal kabul edilmektedir.⁴³ Dharma çakra (yasa tekerleği), üç mücevher, lotus çiçeği ve mandala (renkli tefekkür tekerleği) bu dinin sembollerindedir.

Budizm inancında **en çok kullanılan kutsal söz “Om! Lotus’taki mücevher! Hum!”dur. Buda’nın doğduğu yer (Lumbuni), aydınlanmaya ulaştığı incir ağacının (bodhi) altı, ilk vaazını verdiği yer, öldüğü yer kutsal kabul edilmekte ve buralara ziyaretin kişinin nirvanaya ulaşmasına yardımcı olacağına inanılmaktadır.**

3. KONFÜÇYANİZM

Çin’in yerli ve millî dinlerinden biri olan **Konfüçyanizm, Konfüçyüs’ün öğretilerine dayanır. Konfüçyanizm, “önceki dönemlerden beri Çin’de var olan tabii dinin üzerine perçinlenmiş bir ahlak sistemi” olarak da tanımlanmıştır.** Konfüçyüs, MÖ 551’de, Çin’in Tsou şehrinde dünyaya gelmiştir. Ona verilen **Konfüçyüs ismi, Kung Fu-Tzu’nun (Üstad veya Filozof Kung) Latincesidir.**

Konfüçyüs tarafından kurulan **Konfüçyanizm; Çin’de, âlimlerin, ediplerin, bürokratların, prenslerin ve imparatorluk ailesinin dini kabul edilmiştir.** Bu din, Vu-ti (MÖ 140- 87) döneminden 1912 yılına kadar “devlet dini” olarak tanınmıştır. İmparator, başrahip sıfatı ile, ahlaki-siyasi kültür, gelenekleri, dinî tören ve âdetleri devam ettirmiştir.

Günümüzde **350 milyon civarında Konfüçyanizm** dininin mensubu bulunmaktadır. Bunların büyük bir kısmı Çin’de geri kalanları ise Kore, Vietnam, Tayland, Tayvan ve Japonya’da yaşamaktadır.

Konfüçyüs’ün etkisi, öğrencisi Tseng-Tzu, torunu Tzu-Ssu, en büyük takipçisi Mensiyüs’ün öğretileri sayesinde, ölümünden kısa bir süre sonra artmaya başlamıştır. Konfüçyüs’ün, ahlaki ve politik etkileri, Han Hanedanlığı Dönemi’nde (MÖ 206-MS 225) giderek artmaya başlamıştır. Daha sonra Konfüçyüs’ün öğretileri, imparatorluk törenleri ve imparator tarafından Gök’e (T’ien) yapılan ibadetle irtibatlandırılmaya başlanmıştır.

Konfüçyanizm’in İnanç Sistemi

Çin’de yaygın olan ve “**Şangti**” diye adlandırılan yüce Tanrı inancı Konfüçyanizm’de de devam etmiştir. Konfüçyüs **yüce varlığı ifade etmek için “T’ien” kelimesini kullanmayı tercih etmiştir.** Ona göre T’ien, tabiat düzeninin yöneticisi, her şeyin üstündeki varlık ve yaratıcı kudrettir. T’ien’e iyiliğin kaynağı olarak saygı göstermiş, emrini öğrenmiş, onun da kendisini anladığına inanmıştır.

O; yücedir, yerdeki insanlara hükmeder, kötüler çoğalınca hükmü amansızdır. Ölüm ve hayat, zenginlik ve şeref Tanrı’nın işidir. Tanrı her şeyi açıkça görür ve bütün işlerde insanlarla beraberdir. İyi insanlara uzun ömür bahşeder, fazilete mükâfat verir. **Fazilet ise dört kısımdan meydana gelmektedir. Bunlar: İnsan sevgisi, adalet, emredilen merasime riayet ve bilgidir.**

Konfüçyanizm’in Ritüelleri

Çin geleneğinde ibadet, ruhani varlıkları memnun etmek ve insanların dünyevi menfaatlerini sağlamak amacı taşımaktadır. Konfüçyanizm’de en yaygın ibadet şekli atalara dua (ibadet) kabul edilmektedir. **Çin’de her devrin dinî özelliği, “Göğün Oğlu” sayılan imparatora ve atalara gösterilen bağlılık ve saygıdır.**

İbadet esnasında ilahiler söylenir, dinî müzik çalınır ve dans edilirdi. Müzik başlar başlamaz atalarının ruhunun oraya geleceğine inanılırdı.

Çinliler, insanın evlenmeden veya geride bir oğul bırakmadan ölmesini büyük günah ve elemli bir azap sayar. Ata ruhlarına ibadeti devam ettirecek bir oğul bırakmadan ölen kişinin felaket getiren acayip bir mahluk şeklinde, uğursuz bir hayat süreceği kabul edilir. (Abdurrahman Küçük vd., Dinler Tarihi, s. 83.)

Mabet, tanrının hazır bulunduğu yer olarak düşünülüyğünden, ölüm anları yaklaşan yaşlılar ve hastalar mabede götürülür. Çünkü, bir tanrının huzurunda ölmek, bahtiyarlık olarak kabul

edilir. Başlıca mabet şenliği ise, tanrının doğum günü olup her yıl aynı günde kutlanır. Bugünde mabet, gece gündüz insanlarla dolup taşar. Halk davullar, çanlar çalarak ve çeşitli patlayıcılar atarak eğlenir.

Konfüçyanizm'in Kutsalları ve Sembolleri

Konfüçyüs'e büyük bir bağlılık gösteren öğrencileri onun ölümünden sonra sözlerini toplamış, böylece kutsal metinleri oluşturmuşlardır. **Bunlar, "Beş Klasik" ve "Dört Kitap" adı verilen iki koleksiyonda toplanmıştır.**

Konfüçyanizm'in Kutsal Kitapları:

Beş Klasik:

1-Değişiklikler Kitabı, 2-Tarih Kitabı, 3-Şiirler ve Şarkılar Kitabı, 4- Ayinler Kitabı, 5-İlkbahar ve Sonbahar Vakayinameleri.

Dört Kitap:

1-Konuşmalar, 2-Büyük Bilgi, 3-Orta Yol Doktrini, 4- Mensiyüs'ün Kitabı.

(Abdurrahman Küçük vd., Dinler Tarihi, s. 80.)

4. TAOİZM

Taoizm, kendine has yoga ve meditasyon teknikleriyle dünya hayatında ölümsüzlüğü arayan bir dindir.

Taoizm'in Tarihçesi

Taoizm, Çin'de Lao Tzu (MÖ 604) tarafından kurulmuştur. Çin filozofu olan LaoTzu'nun hayatı hakkında fazla bir şey bilinmemektedir. Çin'in Honan eyaletinde doğduğu ileri sürülen Lao-Tzu'nun asıl adı Li Tan'dır. Lao-Tzu (ihtiyar bilgin) ona lakap olarak verilmiştir.

Taoizm, ismini kısaca "Yol" anlamına gelen Çince kelime Tao'dan almıştır. Eski Çinliler Taoizm'den, "T'ien Tao" (Göğün Yolu) diye söz etmişler ve onu "Jen Tao" (İnsanın Yolu) ile karşılaştırmışlardır. Onlara göre Göğün Yolu parlak, kutsal ve doğrudur; İnsanın Yolu ise karanlık ve Göğün Yolunun tersidir.

Taoizm'in İnanç Sistemi

Lao-Tzu'ya göre Tao, yaratıcı prensip olmasına rağmen, yaratıcı değildir. O, Tao'yu somut bir varlık olarak düşünmemiştir. Tao'yu, gizemlerin gizemi ve tanımlanamaz bir güç olarak ifade etmiştir. O; isimlidir, görülemez, işitilemez ve kavranılamaz. Yaratılmış ve yaratılmamış her şeyin kaynağıdır. Her şey Tao'dan meydana çıkmasına rağmen o, her şeyin dışındadır. Tao, hem varlığın hem de yokluğun temelini teşkil eden ezeli güçtür.

Lao Tzu, yaratıcı gücü, yumuşak olmasına rağmen her kuvveti yenen suya benzetmiştir.

Tao'nun "büyük fazileti", her şeyi yapması fakat hiçbir şey istememesidir. O "boşluktur", başka güçlerle rekabet etmez, kendi kendine yetinir. İnsanlar bu aynı hoşnutluk faziletini gösterdiklerinde iyi hayat sürerler. Lao Tsu'nun davranış hakkındaki öğretisinin temeli **insan hayatındaki üç kuralda** kendini göstermiştir: **1. Tabiatla Hareketsizlik, 2. Boşlukta Rekabet Etmemek 3. Mevcutla Yetinmek.**

Taoizm'e göre, iyi kötü, doğru yanlış, güzellik çirkinlik, kuvvet zayıflık, zafer yenilgi gibi birbirine zıt gibi görünen şeyler aslında zaman ve mekâna göre görecelik arz etmektedir. Buna göre bir şeyin doğru veya yanlış olduğu yargısı bu yargıda bulunanın kişisel durumuna ve ihtiyacına göre değişmektedir.

Taoizm'in Ritüelleri

Çin terminolojisinde Taoist mabetleri için “kung” (manastır veya saray), “kuan” (manastır mabedi) ve “miao” (mabet) kelimeleri kullanılır. Tao mabetlerinin avluları çok amaçlı salonlardan oluşur. Çoğu, sayısız tanrı ve tanrılaştırılmış kahraman tasvirlerini koymak için yapılmıştır. Mabet duvarları, Taoist öğretilerde önemle tasvir edilen on cehennemden birine mahkûm edilmiş olanların çektikleri azapları anlatan sahnelerle süslenmiştir.

Her taoistin kendini yakın hissettiği tanrılar vardır. Bunlar içerisinde en meşhur olanı, **savaş tanrısı Kvan-Ti ile zenginlik tanrısı Shin**'dir.

Kendilerine has ayinlerinde, ilkbahar bayramında ateş yakılır. Taoist rahipler, yarı çıplak durumda, ateşe pirinç ve tuz atıp, yalınayak koşarak üzerinden geçerler.⁷⁰ Rahipler halk arasında dolaşır, dinî fonksiyonlarını icra eder, tılsım ve muskalar satar ve yıldız falına bakar. Bunlar vasıtasıyla ruhsal âlemle haberleştiklerine, hastalıkları tedavi ettiklerine ve talihsizliği savuşturdıklarına inanırlar.

Taoizm'in Kutsalları ve Sembolleri

Lao Tsu'nun iki kısımdan ve **beş bin kelimedenden** ibaret bulunan “**Tao Te King**” (Yol ve Onun Gücü) kitabı bugüne kadar, bütün Taoizm düşüncesinin kaynağı olmuştur. Anlaşılması oldukça zor olan bu kitap, Çin'in büyük klasiklerinden biri olarak kabul edilmiştir.

Taoizm'de bazı dağlar, mağaralar kutsal sayılmıştır. Bunların içinde **en kutsal Taishan Dağı**'dır.

Taoizm'in sembolü olan Tai-ji, başlangıçta bir bütün kütle olan evrenin iki ayrı konuma ayrılması ve bunların birbirlerini tamamlamasının sembolik işaretidir. Bu simge birbirine karşıt olan ama kusursuz bir uyum ve denge oluşturan iki zıt öğeden oluşur. Bu ilkeler ışık, erkeklik, sıcak, kuru, yararlı olumlu ilke Yang'la onun zıddı, karanlık, dişil, soğuk, nemli, zararlı ve olumsuz ilke yin'dir. İki bir dairenin yarısını oluşturacak biçimde sonsuza kadar sürecek anı temsil ederken gösterilirler.